

Silvo Grčar,
Andrej Sotlar,
Katja Eman

DOI: 10.2478/cmc-2024-0026

EKOLOŠKA OZAVEŠČENOST PRIPADNIKOV SLOVENSKE VOJSKE: SAMOZAZNAVANJE KOT IZHODIŠČE ZA KREPITEV OKOLJSKEGA VIDIKA CIVILNO-VOJAŠKIH RAZMERIJ

ENVIRONMENTAL AWARENESS OF THE PERSONNEL OF THE SLOVENIAN ARMED FORCES: SELF-IDENTIFICATION AS A BASIS FOR STRENGTHENING THE ENVIRONMENTAL ASPECT OF CIVIL-MILITARY RELATIONS

Povzetek Vojaške aktivnosti imajo določen vpliv na okolje, zato so regulirane z nacionalno zakonodajo in internimi predpisi. Strateški in razvojni dokumenti z obrambnega področja vključujejo vidik varstva okolja, trajnostno rabo ter energetske učinkovitost. Modernizacija Slovenske vojske in naložbe v trajnostno tehnologijo predstavljajo nove priložnosti ter prinašajo nekatera tveganja. Pripadniki Slovenske vojske so visoko ekološko ozaveščeni, čeprav je glede na njihov status zaznati razlike v stališčih o vplivih vojaških aktivnosti na okolje. Okoljski vidik civilno-vojaških razmerij v Republiki Sloveniji je strateškega pomena, da bi Slovenska vojska ohranila ugled kredibilne in okoljsko odgovorne institucije ter dolgoročno celoviteje izpolnjevala funkcionalne zahteve.

Ključne besede *Slovenska vojska, vojaške aktivnosti, civilno-vojaška razmerja, varstvo okolja.*

Abstract Military activities have a certain impact on the environment and are therefore regulated by national legislation and internal regulations. Strategic and development documents from the field of defense include aspects of environmental protection, sustainable use and energy efficiency. The modernization of the Slovenian Armed Forces and investments in sustainable technology present new opportunities and bring some risks. Among members of the Slovenian Armed Forces, a high level of environmental awareness is expressed, although depending on the status of the members, there are differences in attitudes about the impact of military activities on the environment. The environmental aspect of civil-military relations in the Republic of Slovenia is of strategic importance in order for the Slovenian Armed Forces to maintain its reputation as a credible and environmentally responsible institution and more comprehensively fulfill its functional imperative in the long term.

Key words *Slovenian Armed Forces, military activities, civil-military relations, environmental protection.*

Uvod Republika Slovenija je članica Evropske unije, Združenih narodov in obrambnega zavezništva Nata. Gre za institucije, ki imajo jasno politiko, strategijo in doktrino o varstvu okolja. Evropska unija skozi strategijo evropskega zelenega dogovora uresničuje dolgoročni cilj o podnebno nevtralni družbi, Združeni narodi pa agendo za trajnostni razvoj. Nato svoje aktivnosti izvaja v skladu z določili skupne doktrine za varstvo okolja med vojaškimi operacijami. Republika Slovenija je podpisnica skoraj vseh pomembnih sporazumov in protokolov za zmanjševanje posledic podnebnih sprememb. Tako je sprejela zavezo za konkretno doseganje ciljev na vseh resornih področjih, vključno z obrambnim. V primerjavi z obdobjem pred tridesetimi leti smo danes tudi v Slovenski vojski priča nekaterim konkretnim spremembam na okoljskem področju, in sicer predpisom o varstvu okolja med izvajanjem vojaške aktivnosti, energetske učinkovitosti naložbam, energetskim obnovam, okoljskim zahtevam, okoljskim standardom ipd. Zahteve po varstvu okolja tako tudi za Slovensko vojsko predstavljajo prilagoditve vojaških aktivnosti ter nekatere izzive, tveganja in priložnosti, da bi ohranila pripravljenost ter ugled okoljsko odgovorne institucije. Okolje oziroma varstvo okolja je tako zanesljivo povezovalni člen s civilno družbo ali področje morebitnega spora v civilno-vojaških odnosih.

Obdobje približevanja vrednot civilne družbe in vojaške institucije (Dandeker, 1990; Kiss, 1999; Kotnik-Dvojmoč, 2000) predstavlja priložnost za uravnoteženje civilno-vojaških razmerij, ki vključujejo tehnološko, finančno, politično, družbeno, ekonomsko in kulturno vsebinsko dimenzijo (Kümmel, 2002), h katerim dodajamo tudi okoljsko dimenzijo. V civilno-vojaških razmerjih sicer obstaja stalna težnja v smeri divergence (oddaljevanja) med vrednotami civilne družbe in vojaške organizacije, ki se izraža z odtujitvijo, izoliranostjo ter remilitarizacijo (Garb, 2009). Med obema se v tem primeru ustvarja kulturna vrzel (angl. *cultural gap*) (Feaver in Kohn, 2001) ali več vrzeli (spol, nacija, študenti) (Caforio, 2007). V civilno-vojaških razmerjih Shields (2015) zaznava nastale razlike, ki so politične (odločevalske), kulturne, demografske in institucionalne. Pomembno je, da si civilna družba in vojaška institucija delita skupne vrednote. Nasprotno si vrednote namreč slabijo lojalnost obrambnih sil in njihovo odzivanje na zahteve civilnih oblasti. V povezavi s tem je pomembna prilagoditev profesionalne etike vojaških elit, da bi izražale nekatere demokratične vrednote civilne družbe. Ta lahko vojski postavlja nova vprašanja o distribuciji vojaških tveganj in obremenitev, na katere pa vojska mogoče še nima pripravljenih odgovorov (Shields, 2015). Navedenim razlikam med civilno družbo in vojsko dodajamo ekološko razliko, ki se ustvarja z dejansko in zaznavno družbeno percepcijo, da okoljske obremenitve vojaških aktivnosti niso geografsko uravnotežene. Trajnostno ravnanje z okoljem je dejavnik, ki spodbuja konvergenco vojaške organizacije k civilni družbi. Civilna družba in obrambne sile si namreč delijo skupno vrednoto oziroma dobrino zdravega in varnega naravnega okolja. Varstvo okolja tako pomeni priložnost za krepitev sodelovanja, zaupanja in iskanja novih trajnostnih rešitev. Nasprotno neupoštevanje oziroma prezrtje okoljskega vidika civilno-vojaških razmerij prispeva k povečevanju razlik med civilno družbo in vojaško organizacijo ter k družbenim sporom, katerih razlog so nerešena okoljska vprašanja na ravni lokalne skupnosti.

Primer Republike Slovenije sicer ni unikum, kajti problematika okoljskih vprašanj v povezavi z vojaško aktivnostjo je zaznana tudi v tujini. Različne vede, in sicer ekologija, medicina, biologija, toksikologija in druge, so namreč na mikro ravni potrdile posebne vplive vojaških aktivnosti na okolje in človeka (Rodríguez-Artiles idr., 2019; Michaelowa idr., 2022; Hewitt idr., 2005; Skalny idr., 2021; Beck idr., 2018; Sujetovienė in Česynaitė, 2019; Magagula, 2016; Harris, 2015). Tudi v tujini k reševanju okoljskih vprašanj med vojsko in lokalno skupnostjo pristopajo na različne načine (Center for Public Environmental Oversight – CPEO, 2024). V Republiki Sloveniji so analize odvzetih vzorcev na vadiščih in streliščih Slovenske vojske potrdile povišane koncentracije parametrov (kovine) v zemlji, vodi in sedimentu (Petkovšek idr. 2009; Druks Gajšek in Mazej Grudnik, 2020, 2021), medtem ko posamične študije pojasnjujejo način prenosa onesnaževal na posebnem kraškem terenu (Kogovšek idr., 1999; Kogovšek in Petrič, 2004). Poročanje medijev je pomemben dejavnik, ki prispeva k ustvarjanju stališč lokalne skupnosti in širše javnosti o vplivih mirnodobnih vojaških aktivnosti na okolje. Poročanja predvsem lokalnih medijev o vadišču Poček so pretežno negativna, kar posledično slabi javno podobo, zaupanje lokalne skupnosti in sprejemanje Slovenske vojske v lokalnem okolju (Berlak, 2016). Naslovi člankov so senzacionalistični in metaforični, vzbujajo odpor do vadišča in pogosto ne izražajo objektivnega stanja na terenu, saj so dodane negativne vsebine. Po drugi strani slovenska javnost ni povsem nezainteresirana za obrambo. Vprašanj v povezavi z okoljem, ki so jih mediji in posamezniki od leta 2009 do 2021 naslovili na Ministrstvo za obrambo (MO), je bilo 187 oziroma 11,7 odstotka od skupaj 1590 (Služba za strateško komuniciranje Ministrstva za obrambo – SSKJ MO, 2021). Od teh je bilo največ zanimanja za prenovo vojaških objektov (16 odstotkov), državni prostorski načrt (11,7 odstotka), vojaške nepremičnine (10,1 odstotka) ter vojaška strelišča in vadišča (8,5 odstotka) (SSK MO, 2021).

V reševanju okoljskega vprašanja, in sicer vplivov, okoljske škode, umeščanja vojaških objektov v okolje ter ekološke nepravilnosti, v povezavi z mirnodobno vojaško aktivnostjo sodelujeta prizadeta lokalna skupnost in vojaška institucija. Da bi bili uspešni pri reševanju nekega okoljskega vprašanja, se mediatorji seznaniijo s stanjem na terenu, rezultati monitoringa, lokalnim ekonomskim in političnim interesom, voditelji civilne iniciative in okoljskih organizacij ter interesi vojaške organizacije, obrambnimi potrebami in razmerami za zagotavljanje pripravljenosti obrambnih sil. Samozaznavanje o vplivih vojaških aktivnosti na okolje, razumevanje zahtev (potreb, skrbi) lokalne skupnosti, ekološka naravnost pripadnikov obrambnih sil in dejavno sodelovanje za blažitev (omejevanje, preprečevanje) negativnih vplivov predstavljajo izhodišče za uspešno reševanje okoljskih vprašanj ter krepitev okoljske dimenzije civilno-vojaških razmerij in koeksistence v lokalnem okolju.

1 NAMEN

Slovenska vojska je institucija, katere naloge so določene z zakonodajo. Glede na posebnosti delovanja vojaške organizacije imajo tudi nekatere aktivnosti Slovenske vojske določene vplive na naravno okolje. Delovanje Slovenske vojske v povezavi

z varstvom okolja je regulirano s civilno okoljsko zakonodajo, internimi okoljski predpisi in določili doktrin Nata o varstvu okolja med izvajanjem vojaških operacij. Primarni namen prispevka je predstaviti stališča pripadnikov Slovenske vojske o zaznavanju vpliva mirnodobnih vojaških aktivnosti na okolje oziroma ali za nekatere vojaške aktivnosti menijo, da so lahko vir ogrožanja okolja. Zanimalo nas je, ali med pripadniki Slovenske vojske obstaja pozitivna ekološka naravnost. V povezavi s tem ugotavljamo, kako kohezivna je ekološka naravnost pripadnikov Slovenske vojske glede na status, torej častnik ali vojak. Skozi intervjuje s poveljniki nekaterih enot na taktični in operativni ravni smo ugotavljali tudi stališča poveljnikov do civilnega ter notranjega nadzora obrambnih sil na področju varstva okolja. Sekundarni namen prispevka je uvrstiti (povezati) ekološko naravnost pripadnikov Slovenske vojske v kontekst aktualne družbene politike in strategij na področju podnebnih sprememb, naraščanja obrambnih izdatkov ter ekološke ozaveščenosti pripadnikov Slovenske vojske ter uslužbencev Ministrstva za obrambo na področju obrambnega načrtovanja, razvoja in opremljanja Slovenske vojske. Namen članka je tudi prispevati v vire literature o okoljskem vidiku civilno-vojaških razmerij s poudarkom na predstavitvi aktualnih izhodišč (ekološka ozaveščenost, ekološka naravnost, okoljski standardi in predpisi, energetske in trajnostne naložbe Ministrstva za obrambo), ki prispevajo k uspešnemu reševanju okoljskih vprašanj na področju obrambe in k izvajanju uravnotežene obrambno-okoljske politike, ki bo v korist sodelujočih subjektov, torej lokalne skupnosti, Ministrstva za obrambo, Slovenske vojske, civilne družbe in Republike Slovenije. Po analizi člankov v vojaškostrokovnih publikacijah od leta 1999 do 2022 namreč ugotavljamo majhno število člankov, ki opisujejo problematiko varstva okolja in vojaških aktivnosti, in sicer *Vojaškošolski zbornik* (Strgar, 2004; Slak, 2019) in publikacija *Sodobni vojaški izzivi* (Brodnik in Trontelj, 2002; Trontelj, 2005; Jeraj idr., 2009).

2 METODOLOGIJA IN RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Da bi ugotovili stališča o zaznavanju vpliva mirnodobnih vojaških aktivnosti na okolje oziroma ali za nekatere aktivnosti menijo, da so vir ogrožanja okolja, smo od 15. aprila 2021 do 30. aprila 2022 anketirali pripadnike Slovenske vojske. Anketiranje smo opravili v internem omrežju s spletno anketo, do katere so lahko dostopali vsi pripadniki Slovenske vojske, in s pisnim vprašalnikom. Vprašalnik je bil vsebinsko razdeljen na sklop vprašanj o zaznavanju naravnega okolja in na sklop vprašanj o vplivu mirnodobnih aktivnosti obrambnih sil na okolje. Vprašanja temeljijo na študijah disciplin, ki so na mikro ravni potrdile določene učinke (vplivi, okoljska škoda) mirnodobnih vojaških aktivnosti v naravnem okolju med prebivalstvom ali pripadniki obrambnih sil. V okviru raziskave smo postavili hipotezo, da med častniki in vojaki Slovenske vojske obstaja statistično pomembna razlika v stališčih glede škodljivega vpliva mirnodobnih vojaških aktivnosti na okolje. Statistično analizo smo opravili na delu vprašalnika, ki navaja nekatere posledice mirnodobnih vojaških aktivnosti na okolje. Za merjenje stališč anketiranih smo uporabili petstopenjsko Likertovo lestvico, pri čemer so se anketirani opredelili za eno izmed vrednosti od 1 do 5 (1 – sploh ne ogroža, 5 – zelo ogroža). Statistično analizo na delu podatkov

smo opravili s programom SPSS (verzija 27 in 29), pri čemer smo uporabili opisne statistike, faktorsko analizo in test Mann-Whitney za neodvisne vzorce.

Od 15. junija 2021 do 2. marca 2022 smo opravili tudi 20 delno strukturiranih intervjujev s poveljniki nekaterih enot Slovenske vojske na taktični in operativni ravni, pri čemer smo sledili organizacijski strukturi Slovenske vojske iz leta 2020. V intervjuje s poveljniki smo med drugimi vključili naslednja vprašanja:

1. Kakšno je vaše razumevanje pojma okoljska varnost?
2. Ali menite, da Slovenska vojska ne potrebuje zunanjega civilnega nadzora nad izvajanjem predpisov s področja varovanja okolja?
3. Ali ima Slovenska vojska dovolj razpoložljivih kadrovskih, materialnih in finančnih virov za učinkovito izvajanje predpisov s področja varovanja okolja?
4. Ali bi morala biti Slovenska vojska bolj nepopustljiva glede zahtev civilne družbe za zaščito okolja, saj le tako lahko uspešno uresničuje cilje in naloge, ki so ji določene z zakonodajo?

Odgovore, pridobljene v intervjujih s poveljniki, smo zapisali v parafrazirani obliki in jih analizirali s postopkom kodiranja po Glaserju in Straussu (Mesec, 1989). Kodirane pojme za posamezno vprašanje, vključeno v intervju, smo na podlagi vsebinske podobnosti združili v prepoznavne kategorije.

2.1 Opis vzorca

V anketiranju je skupno sodelovalo 537 pripadnikov Slovenske vojske iz različnih poveljstev in enot. Vzorec 239 anketiranih pripadnikov¹ Slovenske vojske smo v raziskavi uporabili za predstavitev opisnih statistik brez sklepanja na populacijo. V letu 2021 je imela 1. brigada Slovenske vojske skupaj 1022 pripadnikov². Frekvenčna porazdelitev anketiranih pripadnikov 1. brigade, vključenih v vzorec za sklepanje na populacijo, glede na spol in status je predstavljena v tabeli 1.

¹ Povprečna starost anketiranih pripadnikov Slovenske vojske je bila 43 let. V povprečju so bili anketirani v Slovenski vojski zaposleni 19 let, pri čemer je bilo najnižje število let zaposlitve eno leto, najvišje pa 35. Glede na status pripadnikov je bilo anketiranih 62 častnikov, 16 višjih vojaških uslužbencev, 79 podčastnikov, 12 nižjih vojaških uslužbencev, 68 vojakov in dve civilni osebi. Glede na spol je bilo anketiranih 198 oziroma 82,8 odstotka moških in 41 oziroma 17,2 odstotka žensk.

² Leta 2021 je bilo v 1. brigadi SV skupaj 1022 pripadnikov, od tega 865 moških in 157 žensk. Glede na status je bilo v 1. brigadi skupaj 98 častnikov, sedem višjih vojaških uslužbencev, 272 podčastnikov, 37 nižjih vojaških uslužbencev, 553 vojakov in 55 civilnih oseb. Povprečna starost anketiranih pripadnikov 1. brigade je bila 39 let. V povprečju so bili anketirani v Slovenski vojski zaposleni 15 let, pri čemer je bilo najnižje število let zaposlitve eno leto, najvišje pa 31.

Tabela 1:
Frekvenčna
porazdelitev
pripadnikov
1. brigade
glede na spol
in status

		Frekvenca	Odstotek
Spol	Moški	263	88,3
	Ženska	35	11,7
	Skupaj	298	100
Status	Častnik	33	11,1
	Višji vojaški uslužbenec	1	0,3
	Podčastnik	111	37,2
	Nižji vojaški uslužbenec	12	4
	Vojak	136	45,6
	Civilna oseba	5	1,7
Stopnja izobrazbe*	IV. stopnja in manj (osnovnošolska, nižja poklicna, srednja poklicna)	42	14,1
	V. stopnja (srednja strokovna in srednja)	169	56,7
	VI. stopnja (višja strokovna)	41	13,8
	VII. stopnja (visokošolsko strokovna, visokošolska univerzitetna)	41	13,8
	VIII. stopnja (magisterij)	4	1,3
	IX. stopnja (magisterij znanosti)	1	0,3

*SOK – slovensko ogroditelj kvalifikacij

Velikost vzorca pripadnikov 1. brigade smo izračunali z uporabo metode proporcionalne stratifikacije. Opazovano populacijo, in sicer pripadnike 1. brigade, smo razdelili na podpopulacije oziroma stratum glede na status pripadnikov, in sicer častniki, višji vojaški uslužbenci, podčastniki, nižji vojaški uslužbenci, vojaki ter civilne osebe. Za posamezni stratum oziroma status pripadnikov smo opravili preprosto naključno vzorčenje z uporabo programa Random Number Generator. Seznam pripadnikov, ločen po statusih, smo označili z zaporednimi številkami. V program smo vnesli razpon in število enot brez vračanja. Program je naključno izbral števila, ki so predstavljala posameznika z določenim statusom. S takim pristopom smo pridobili seznam pripadnikov 1. brigade, s katerimi smo opravili anketiranje in jih uvrstili v vzorec. Da bi ugotovili, ali med častniki in vojaki 1. brigade obstaja razlika v stališčih glede zaznavanja vpliva mirnodobnih aktivnosti vojaških enot na okolje, smo oblikovali dve skupini oziroma neodvisna vzorca, ločena glede na status, in ju poimenovali častniki (častniki, višji vojaški uslužbenci) in vojaki (podčastniki, nižji vojaški uslužbenci, vojaki, civilne osebe). Pri tem sta enoto vzorca predstavljala častnik (populacija častnikov 1. brigade) in vojak (populacija vojakov 1. brigade) glede na prekvalifikacijo skupin vzorca.

3 REZULTATI

3.1 Zaznavanje dejavnikov vpliva vojaških aktivnosti na okolje

Za večdimenzionalno spremenljivko škodljiv vpliv mirnodobnih aktivnosti obrambnih sil v Republiki Sloveniji smo opravili faktorsko analizo z namenom zmanjšanja števila spremenljivk in združevanja spremenljivk po vsebini. Program je izločil tri dejavnike, s katerim smo skupaj pojasnili 59,91 odstotka variance. Po uravnoteženju vrednosti spremenljivk in rotaciji z metodo varimax smo dejavnike, ki so združevali najvišje vrednosti, razvrstili v naslednje skupine:

1. energetsko-kemični vplivi: velika poraba energije, velika poraba fosilnih goriv in emisije plinov, proizvodnja, skladiščenje in ravnanje z nevarnimi odpadki, hrup v dnevnem času, obremenitev cestnih komunikacij zaradi premikov težkih vojaških vozil, kemična obremenitev okolja zaradi skladiščenja in uporabe streliva, hrup v nočnem času, veliko ustvarjanje odpadkov;
2. nevarni vplivi: neustrezno skladiščenje nevarnih snovi, nevarnost eksplozije v skladiščih streliva in eksploziva, elektronski odpadki, neeksplozirana ubojna sredstva na vadiščih;
3. omejevanje pravic: omejevanje pravic lokalnega prebivalstva do uporabe zemljišč, krčenje gozdnih in obdelovalnih površin, onesnaženje pitne vode, zapraševanje okolja, povzročanje motenj v naravnem okolju rastlin in živali ter požari.

Tabela 2:
Zaznavanje
dejavnikov
vpliva
vojaških
aktivnosti
na okolje
pri častnikih
in vojaki
1. brigade
Slovenske
vojske

Dejavnik vpliva	Vzorec	N	Srednja vrednost	SD	Srednja stopnja	p
Energetsko-kemični vplivi	Častniki	34	2,6	0,91	120,69	0,038
	Vojaki	264	3	0,87	153,21	
	Skupaj	298				
Nevarni vplivi	Častniki	34	2,47	0,92	126,12	0,092
	Vojaki	264	2,75	0,98	152,51	
	Skupaj	298				
Omejevanje pravic	Častniki	34	2,41	0,8	114,1	0,011
	Vojaki	264	2,85	0,98	154	
	Skupaj	298				

Po rezultatu testa Mann-Whitney za nove spremenljivke oziroma dejavnike so bile povprečne stopnje pri vseh treh dejavnikih višje pri vojaki 1. brigade v primerjavi s častniki, največje razlike pa so bile v povprečju stopenj med vojaki in častniki pri omejevanju pravic. Vojaki so v povprečju menili, da so posledice mirnodobnih aktivnosti obrambnih sil, ki jih opisujejo energetske-kemični vplivi, nevarni vplivi in omejevanje pravic, bolj škodljive za okolje v primerjavi s častniki 1. brigade, statistično značilne razlike pa so bile med skupinama zgolj pri energetske-kemičnih vplivih ($P = 0,038$) in omejevanju pravic ($P = 0,011$), kar je prikazano v tabeli 2.

3.2 Opisne statistike stališč pripadnikov Slovenske vojske

V nadaljevanju predstavljamo nekatere opisne statistike brez sklepanja na populacijo odgovorov (M – srednja vrednost; SD – standardni odklon), pri čemer so se anketirani pripadniki opredelili za vrednost na lestvici od 1 do 5 (1 – sploh se ne strinjam, 5 – popolnoma se strinjam). Pojem okoljska varnost pomeni stanje varnosti človeka, ki jo zagotavljamo z zaščito ljudi pred škodljivimi vplivi naravnega okolja, in hkrati stanje varnosti naravnega okolja, ki jo zagotavljamo z zmanjševanjem škodljivega vpliva človekove aktivnosti na okolje (North Atlantic Treaty Organization – Nato, 2019). Anketirani pripadniki 1. brigade so bili v povprečju bolj prepričani, da je okoljska varnost stanje varnosti naravnega okolja, ki jo zagotavljamo z zmanjševanjem škodljivega vpliva človekove aktivnosti na okolje, in sicer 1. brigada ($M = 4,37$; $SD = 0,85$) in Slovenska vojska ($M = 4,26$; $SD = 0,86$). Anketirani pripadniki so bili v povprečju manj prepričani glede razpoložljivosti kadrovske, materialne in finančne virov za izvajanje okoljskih predpisov, in sicer 1. brigada ($M = 2,56$; $SD = 1,11$) in Slovenska vojska ($M = 2,69$; $SD = 1,04$).

Anketirani pripadniki so v povprečju menili, da zahteve civilne družbe glede okoljevarstvenih vprašanj predstavljajo omejitev pri uresničevanju nalog, ki jih Slovenska vojska opravlja na podlagi zakonodaje, in sicer 1. brigada ($M = 3,54$; $SD = 1,1$) in Slovenska vojska ($M = 3,52$; $SD = 1,07$). V povezavi s tem so anketirani pripadniki v povprečju menili, da bi morala Slovenska vojska zavzeti odločnejšo držo do zahtev civilne družbe za zaščito okolja, saj le tako lahko uspešno uresničuje naloge, ki so ji določene z zakonodajo, in sicer 1. brigada ($M = 3,33$; $SD = 1,25$) in Slovenska vojska ($M = 3,31$; $SD = 1,25$), ter da ni potreben zunanji civilni nadzor nad izvajanjem predpisov s področja varstva okolja v obrambnih silah, in sicer 1. brigada ($M = 3,43$; $SD = 1,4$) in Slovenska vojska ($M = 3,28$; $SD = 1,39$). Anketirani pripadniki niso menili, da so narava, vsebina in obseg dela v enoti taki, da ni mogoče uresničevati predpisov varstva okolja, in sicer 1. brigada ($M = 2,59$; $SD = 1,1$) in Slovenska vojska ($M = 2,49$; $SD = 1,09$). Po mnenju anketiranih je vpliv mirnodobnih aktivnosti na okolje zanemarljiv, in sicer 1. brigada ($M = 3,06$; $SD = 1,17$) in Slovenska vojska ($M = 3,1$; $SD = 1,21$), so pa potrebne dodatne raziskave o morebitnem škodljivem vplivu na okolje, in sicer 1. brigada ($M = 3,39$; $SD = 1,17$) in Slovenska vojska ($M = 3,34$; $SD = 1,19$).

Po mnenju anketiranih Slovenska vojska dovolj upošteva odprta okoljska vprašanja lokalne skupnosti in prizadevanja za omilitve posledic vojaških aktivnosti na okolje,

in sicer 1. brigada ($M = 3,81$; $SD = 0,93$) in Slovenska vojska ($M = 3,95$; $SD = 0,91$). Anketirani pripadniki so menili, da lokalna skupnost dobiva ustrezno nadomestilo za okoljsko škodo, ki je posledica vojaških aktivnosti, in sicer 1. brigada ($M = 3,48$; $SD = 1,00$) in Slovenska vojska ($M = 3,48$; $SD = 1,02$). Menili so tudi, da je sistem varstva okolja v Slovenski vojski ustrezen in učinkovit, in sicer 1. brigada ($M = 3,41$; $SD = 0,95$) in Slovenska vojska ($M = 3,53$; $SD = 0,89$), ter da poznajo pomen pojma okoljska škoda, in sicer 1. brigada ($M = 3,99$; $SD = 0,91$) in Slovenska vojska ($M = 3,93$; $SD = 0,85$).

Prav tako so anketirani menili, da poznajo pomen pojma ekološka kriminaliteta, in sicer 1. brigada ($M = 3,6$; $SD = 1,11$) in Slovenska vojska ($M = 3,69$; $SD = 1,08$). Anketirani so bili prepričani v pravilnost sankcioniranja povzročitelja kaznivih dejanj zoper okolje, čeprav je povzročitelj pripadnik Slovenske vojske med opravljanjem vojaške službe, in sicer 1. brigada ($M = 3,89$; $SD = 1,16$) in Slovenska vojska ($M = 4,05$; $SD = 1,05$). Anketirani pripadniki so v povprečju menili, da nekatere vojaške aktivnosti ogrožajo okolje, in sicer 1. brigada ($M = 3,1$; $SD = 1,17$) in Slovenska vojska ($M = 2,99$; $SD = 1,17$), ter da so se povečale aktivnosti tujih obrambnih sil v Republiki Sloveniji po letu 2004, in sicer 1. brigada ($M = 4,21$; $SD = 0,82$) in Slovenska vojska ($M = 4,09$; $SD = 0,84$). Menili so še, da aktivnosti tujih obrambnih sil v Republiki Sloveniji predstavljajo dodaten vir ogrožanja okolja, in sicer 1. brigada ($M = 3,27$; $SD = 1,21$) in Slovenska vojska ($M = 3,1$; $SD = 1,17$). Anketirani pripadniki 1. brigade so menili, da so se po letu 2004 povečale nekatere aktivnosti obrambnih sil v Republiki Sloveniji, in sicer preleti letal in helikopterjev v dnevnem času ($M = 3,75$), druge aktivnosti v dnevnem času ($M = 3,64$) in streljanja v dnevnem času ($M = 3,55$), pripadniki Slovenske vojske pa so menili, da so to preleti letal in helikopterjev v dnevnem času ($M = 3,56$), premiki težjih vojaških vozil v dnevnem času ($M = 3,41$) ter streljanja in druge aktivnosti v dnevnem času ($M = 3,4$).

3.3 Nadzor v Slovenski vojski na področju varstva okolja

Z intervjujem s poveljniki nekaterih enot Slovenske vojske smo želeli pridobiti stališča o razumevanju pojma okoljska varnost in pomenu civilnega nadzora v Slovenski vojski na področju varstva okolja. Poleg tega smo želeli pridobiti stališča, ali menijo, da ima Slovenska vojska dovolj razpoložljivih kadrovskih, materialnih in finančnih virov za učinkovito izvajanje predpisov s področja varovanja okolja. Ugotavljali smo tudi stališča, ali menijo, da so zahteve civilne družbe na področju varstva okolja pretirane oziroma ali te predstavljajo omejitev za zagotavljanje pripravljenosti Slovenske vojske.

Obrambna politika in načrtovanje sta v domeni Ministrstva za obrambo, ki ga vodi minister, načelnika Generalštaba Slovenske vojske pa imenuje vlada na predlog ministra (Zakon o obrambi, 2004, 45. člen). Pristojnosti nadzora nad Slovensko vojsko v Republiki Sloveniji so razdeljene med politične subjekte, in sicer parlament, vlado, predsednika, parlament s svetom za obrambo, predsednika vlade na čelu nacionalnega varnostnega sveta, ministra za obrambo, notranjo varnostno službo,

ministrstvo za finance, sodstvo, varuha človekovih pravic idr. (Arnejčič in Vah, 2001; Bebler, 2005), ter posredno na druge entitete, torej politične stranke, javnost in medije. Družbeni nadzor nad Slovensko vojsko poteka tudi prek zakonodajnega, proračunskega in kadrovskega področja (Arnejčič in Vah, 2001). Pozneje je Furlan (2015) ugotavljal, da je civilni nadzor nad Slovensko vojsko v splošnem učinkovit, vendar ni uravnotežen ali vsebinsko ustrezen. Kot tak hromi proces posodabljanja in vojaškega odločanja, povečuje tveganje za politizacijo, zmanjšuje verjetnost uresničevanja poslanstva in legitimnost vojske ter negativno vpliva na civilno-vojaška razmerja (Furlan, 2015). Nadzor nad obrambnimi silami ima sicer poleg omejevalne tudi usmerjevalno funkcijo, da bi Slovenska vojska lahko učinkoviteje dosegala okoljske standarde. Smatramo, da se posebna oblika civilnega nadzora nad obrambnimi silami izvaja skozi izvajanje raznolike okoljske zakonodaje. Slovenska vojska upošteva številne okoljske predpise, in sicer zakone, strategije, pravilnike, uredbe, direktive in drugo, ki usmerjevalno oziroma omejevalno vplivajo na izvajanje vojaške aktivnosti. V tabeli 3 predstavljamo nekatere nacionalne predpise, ki urejajo tudi okoljski vidik obrambnih (vojaških) dejavnosti, medtem ko v tabeli 4 in 5 nekatere mednarodne konvencije in predpise.

Tabela 3:
Predpisi s
področja
varstva okolja
(ožji nabor)

Zakonodaja s področja obrambe	
– Zakon o obrambi (DZ, UL RS 103/04, 95/15, 139/20) – Zakon o službi v SV (DZ, UL RS 68/07, 58/08, 121/21 in 40/23) – Zakon o kritični infrastrukturi (DZ, UL RS, 75/17, 189/21) – Zakon o zagotavljanju sredstev za investicije v Slovenski vojski v letih 2021 do 2026 (DZ, UL RS, 175/20) – Uredba o obrambnem načrtovanju (VRS, UL RS, 51/13 in 11/22) – Uredba o upravljanju z vojaškimi nepremičninami (VRS, UL RS, 70/95, 92/99, 11/10, 82/12, 28/23) – Uredba o določitvi obrambnih potreb (VRS, UL RS, 30/03) – Kodeks vojaške etike (VRS, UL RS, 55/09) – Pravila službe v SV (VRS, UL RS, 84/09) – Pravilnik o inšpekcijskem nadzoru na obrambnem področju (MORS, UL RS, 88/03, 92/15 in 62/19) – Pravilnik o letenju vojaških zrakoplovov (MORS, UL RS, 82/09, 82/20, 162/20, 113/22) – Pravilnik o vojaških letališčih, vzletiščih in heliportih (MORS, UL RS, 162/20) – Pravilnik o varstvu pred neeksplozivnimi ubojnimi sredstvi (MORS, UL RS 2/15) – Pravilnik za zagotavljanje varnosti na VVSP (MORS, 2019) – Pravilnik o udeležbi vojaških vozil v cestnem prometu (MORS, UL RS, 94/11) – Pravilnik o vajah v obrambnem sistemu (MORS, UL RS, 100/13, 44/21) – Pravilnik o opravljanju veterinarskih dejavnosti v SV (MORS, UL, 6/24) – Direktiva o varstvu okolja v SV (GŠSV, 2017) – Ukaz o varovanju okolja v SV (GŠSV, 2017)	
Slovenski vojaški standard	
– SVS 7141: Skupna Natova doktrina za varstvo okolja med vojaškimi aktivnostmi pod vodstvom Nata (MORS, 2013) – SVS 7102: Okoljevarstvene zahteve pri objektih in opremi za ravnanje z gorivi (MORS, 2013) – SVS 2583: Sistem ravnanja z okoljem v Natovih operacijah (MORS, 2013) – SVS 2510: Skupne zahteve za ravnanje z odpadki med vojaškimi aktivnostmi pod vodstvom Nata (MORS, 2014) – SVS 2594: Najboljše okoljske prakse za trajnostno rabo vojaških vadišč (MORS, 2015) – SVS 6500: Okoljska podatkovna zbirka Natove baze med operacijami pod vodstvom Nata (MORS, 2016) – SVS 2582: Najboljše okoljske prakse in standardi za vojaške baze v Natovih operacijah (MORS, 2016)	

Strateški in razvojni dokumenti
– Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja SV do 2040 (DZ, UL RS, 35/23) – Obrambna strategija Republike Slovenije (VRS, 2024) – Resolucija o strategiji nacionalne varnosti RS (DZ, UL RS, 59/19) – Srednjeročni obrambni program RS 2023-28 (VRS, 2023)
Standardni operativni postopki
– SOP 14-0001: Ravnanje z odpadki (GŠSV, 2013) – SOP 14-0016: Vzdrževanje in obratovanje lovilcev olj in maščob vgrajenih v objektih in napravah ali opremi (GŠSV, 2013) – SOP 14-0024: Varstvo okolja v delavnicah za vzdrževanje motornih vozil (GŠSV, 2013) – SOP 14-0010: Ravnanje z ostanki bojnih in vadbenih sredstev (GŠSV, 2013) – SOP 14-0024: Ureditev in vzdrževanje vegetacije v kompleksu tehničnih skladišč streliva in minsko-eksplozivnih sredstev (GŠSV, 2016) – SOP 14-0012: Varstvo okolja na vojaških vadiščih, streliščih in poligonih (GŠSV, 2020) – SOP 13-0011: Izvajanje varstva pred neeksplozivnimi ubojnimi sredstvi (NUS) in improviziranimi eksplozivnimi sredstvi (IES) v SV (PSSV, 2018) – SOP 13-0005: Varstvo pred neeksplozivnimi ubojnimi sredstvi na VVSP (PSSV, 2020)

Tabela 4:
Predpisi s
področja
varstva okolja
(širši nabor)

Okoljska zakonodaja
– Zakon o varstvu okolja (DZ, UL RS, 44/22, 18/23, 78/23, 23/24) – Zakon o urejanju prostora (DZ, UL RS, 33/07, 70/08, 108/09) – Gradbeni zakon (DZ, UL RS, 199/21, 105/22, 133/23) – Resolucija o Nacionalnem programu varstva okolja za obdobje 2020–2030 (DZ, UL RS, 31/20, 44/22) – Uredba o posegih v okolje, za katere je treba izvesti presojo vplivov na okolje (VRS, UL RS, 51/14, 57/15, 26/17, 105/20, 44/22) – Uredba o nacionalnih zgornjih mejah emisij onesnaževal zunanjega zraka (VRS, UL RS, 48/18 in 44/22) – Uredba o odpadkih (VRS, UL RS, 37/15, 69/15, 129/20, 44/22, 77/22) – Uredba o mejnih, opozorilnih in kritičnih imisijskih vrednosti nevarnih snovi v tleh (VRS, UL RS, 68/96, 41/04, 44/22) – Uredba o stanju površinskih voda (VRS, UL RS, 14/09, 98/10, 96/13, 24/16, 44/22) – Uredba mejnih vrednostih kazalcev hrupa v okolju (VRS, UL RS, 43/18, 59/19, 44/22) – Pravilnik o ravnanju z radioaktivnimi odpadki in izrabljenim gorivom (MOP, UL RS, 125/21) – Pravilnik o določitvi vodnih teles podzemnih voda (MOP, UL RS, 63/05, 8/18) – Pravilnik o pitni vodi (MZ, UL RS, 19/04, 35/04, 26/06, 92/06, 25/09, 74/15, 51/17, 61/23)
Varstvo narave
– Zakon o divjadi in lovstvu (DZ, UL RS, 16/04, 120/06, 17/08, 46/14 – ZON-C, 31/18, 65/20, 97/20, 44/22, 158/22) – Uredba o posebnih varstvenih območjih (območja Natura 2000) (VRS, UL RS, 49/04, 110/04, 59/07, 43/08, 8/12, 33/13, 35/13, 39/13, 3/14, 21/16, 47/18) – Uredba o zavarovanih prostoživečih rastlinskih vrstah (VRS, UL RS, 46/04, 110/04, 115/07, 36/09, 15/14) – Uredba o habitatnih tipih (VRS, ULRS, 112/03, 36/09, 33/13) – Uredba o zavarovanih prostoživečih živalskih vrstah (VRS, UL RS, 46/04, 109/04, 84/05, 115/07, 32/08, 96/08, 36/09, 102/11, 15/14, 64/16, 62/19) – Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam (MOPE, UL RS, 82/02, 42/10)
Energetska učinkovitost
– Resolucija o dolgoročni podnebni strategiji Slovenije do leta 2050 (DZ, 2021) – Celoviti nacionalni energetski in podnebni načrt (VRS, 2020) – Uredba o javno-zasebnem partnerstvu pri izvedbi projekta pogodbenega zagotavljanja prihranka energije v objektih v upravljanju MORS (VRS, UL RS, 13/21) – Uredba o javno-zasebnem partnerstvu pri izvedbi projekta Vozlišče v vojašnici Petra Petriča (VRS, UL RS, 181/21) – Uredba o javno-zasebnem partnerstvu pri izvedbi projekta gradnje fotovoltaičnih elektrarn na objektih v upravljanju MORS– Vojašnica Edvarda Peperka (VRS, UL RS, 39/23)

Varstvo pri delu
– Zakon o varnosti in zdravju pri delu (DZ, UL RS, 43/11) – Pravilnik o varovanju delavcev pred tveganji zaradi izpostavljenosti kemičnim snovem pri delu (MDDSZ, UL RS, 72/21, 29/24)
Varstvo pred požarom
– Zakon o varstvu pred požarom (DZ, UL RS, 3/07, 9/11, 83/12, 61/17, 189/20, 43/22) – Uredba o varstvu pred požarom v naravnem okolju (VRS, UL RS, 20/14) – Pravilnik o požarni varnosti v stavbah (MOPE, UL RS, 31/04, 10/05, 83/05, 14/07, 12/13, 61/17, 199/21) – Pravilnik o požarnem redu (MORS, UL RS, 52/07, 34/11, 101/11)
Nacionalna kazenska zakonodaja
– Kazenski zakonik RS (DZ, UL RS, 50/12, 54/15,, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 105/22, 16/23)
Varstvo kulturne dediščine
– Zakon o varstvu kulturne dediščine (DZ, UL 16/08, 123/08, 8/11, 90/12, 111/13, 32/16, 21/18, 78/23)

Tabela 5:
Mednarodne
konvencije in
predpisi

Mednarodne konvencije
– Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS) (UNEP, 1979) – Convention on Wetlands of International Importance (UNESCO, 1971) – Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES) (IUCN, 1973) – Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (UNESCO, 1972) – Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes (UNECE, 1992) – United Nations Convention on the Law of the Sea (UN, 1982) – Convention on Biological Diversity (UNCED, 1992)
Konvencije o prepovedi določenih vrst orožja
– Convention on the prohibition of military or any other hostile use of environmental modification techniques (ENMOD) (UN, 1978) – Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons (UNODA, 2001) – Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) (IAEA, 1970) – Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons (UNGA, 2017) – Biological Weapons Convention (BWC) (UNODA, 1972) – Convention on the Prohibition of Chemical Weapons (CWC) (OPCW, 1993)
Mednarodno vojno in humanitarno pravo
– IV. Ženevska konvencija o zaščiti civilnih oseb med vojno (MORK, 1949) – I. dopolnilni Protokol k IV. Ženevski konvenciji o zaščiti žrtev mednarodnih oboroženih spopadov (MORK, 1977) – II. dopolnilni Protokol k IV. Ženevski konvenciji o zaščiti žrtev nemednarodnih oboroženih spopadov (MORK, 1977) – Haag Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (UNESCO, 1954)
Evropska kazenska zakonodaja
– Direktiva o kazenskopravnem varstvu okolja (UL EU, 2008/99/ES) – Uredba Evropske Unije o Agenciji Evropske unije za sodelovanje na področju preprečevanja, odkrivanja in preiskovanja kaznivih dejanj (Europol) (UL EU, 2016/794)

Standardizacijski sporazumi zavezništva
– MC 469: Nato Military Principles and Policies for Environmental Protection (MC, 2003) – STANAG 2582: Environmental Protection Best Practices and Standards for Military Camps in NATO Operations (NSO, 2022) – STANAG 2583: Environmental Management System in NATO Military Activities (NSO, 2024) – STANAG 7141: Joint NATO Doctrine for Environmental Protection during NATO-led Military Activities (NSO, 2018) – STANAG 6500: NATO Environmental File During NATO-led Military Activities (NSO, 2019) – STANAG 2594: Best Environmental Protection Practices for Sustainability of Military Training Area (NSO, 2020) – STANAG 7102: Environmental Protection Handling Requirements for Petroleum Handling Facilities and Equipment (NSO, 2013)
Direktive ES o varstvu okolja
– Direktiva o okoljski odgovornosti v zvezi s preprečevanjem in sanacijo okoljske škode (UL EU, 2004/35/ES) – Direktiva o nezaželenih snoveh v živalski krmi (UL EU, 2002/32/ES) – Direktiva o kakovosti zunanjega zraka in čistejšem zraku (UL EU, 2008/50/ES) – Direktiva o ohranjanju prosto živečih ptic (UL EU, 2009/147/ES) – Direktiva o zmanjšanju nacionalnih emisij za nekatera onesnaževala zraka (UL EU, 2016/2284) – Direktiva o energetske učinkovitosti stavb in o energetske učinkovitosti (UL EU, 2018/844) – Direktiva o spodbujanju uporabe energije iz obnovljivih virov (UL EU, 2018/2001) – Direktiva o kakovosti vode, namenjene za prehrano ljudi (UL EU, 2020/2184) – Direktiva o varovanju zdravja in zagotavljanju varnosti delavcev pred tveganji zaradi izpostavljenosti kemičnim dejavnikom pri delu (UL EU, 98/24/ES) – Direktiva o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (UL EU, 92/43/EGS)

Inšpektorat Republike Slovenije za obrambo je pristojen za izvajanje nadzora v Slovenski vojski, vključno z nadzorom izvajanja ukrepov varstva okolja, ki ga izvaja po svojem načrtu ali izredno. Slovenska vojska deluje na podlagi zakonodaje ter aktov vodenja in poveljevanja, pri čemer imajo poveljniki odgovornosti tudi za opravljanje nalog s področja varstva okolja (Obrulj, 2021). Civilni nadzor v Slovenski vojski sicer izvajajo tudi področni inšpektorati (varstvo pri delu, požarna varnost itn.). Ugotovili smo, da so poveljniki Slovenske vojske v splošnem naklonjeni izvajanju civilnega nadzora na področju varstva okolja, če se upošteva posebna narava poslanstva obrambnih sil. Stališča poveljnikov glede izvajanja civilnega nadzora na področju varstva okolja v Slovenski vojski smo združili v štiri kategorije:

1. koristi nadzora;
2. pričakovani cilji nadzora;
3. nepotrebnost nadzora;
4. notranji nadzor.

Vse štiri kategorije predstavljamo v tabeli 5. Stališča predstavnikov lokalne skupnosti in strokovnjakov z interesnega področja so v tabeli obarvana modro.

Tabela 6:
Stališča o
pomenu
nadzora v
Slovenski
vojski na
področju
varstva okolja

CIVILNI NADZOR NA PODROČJU VARSTVA OKOLJA V SLOVENSKI VOJSKI

KORISTI NADZORA	
– Koristnost in nujnost nadzora – Področni nadzor – Krepitev zaupanja in sodelovanja – Občasnost nadzora – Iskanje učinkovitejših rešitev – Doseganje okoljskih standardov	– Razumevanje okoljskih predpisov – Ohranjanje zakonitosti delovanja – Usmerjanje delovanja – Izraz odločenosti doseganja okoljskih ciljev – Nadzor kot ukrep zagotavljanja varnosti
KORISTI NADZORA	
– Nadzora je premalo na vseh področjih – Odsotnost nadzora lahko vodi v odstopanja v delovanju oboroženih sil – Nadzor je potreben v vseh organizacijah (tudi v vojski) – V kolikor se nadzor ne izvaja lahko pride do kršitev predpisov – Samonadzor ni transparentni način izvajanja nadzora nad delom državne organizacije kot je vojska	
PRIČAKOVANI CILJI NADZORA	
– Objektivna pričakovanja – Kritično podana mnenja – Transparentnost meritev (monitoring) – Povečati število in vsebino nadzorov – Načrtovana izvedba nadzora	– Več notranjega nadzora – Več nadzora na terenu – Nadzor ne predstavlja ovire za delovanje – Reagirane inšpektorata na prejete prijave – Promocija dobrega poslovanja
PRIČAKOVANI CILJI NADZORA	
– Reguliran nadzor – Osredotočen na na celoten proces delovanja sistemskih struktur	– Pomen poznavanja vsebine nadzora – Monitoring vplivov vojaške dejavnosti na okolje ni neizvedljiv
NOTRANJI NADZOR	
– Načrtovanje nadzorov (periodično, stalno, izredno) – Samonadzor kot oblika nadzora – Nadzor po vsebinskih področjih – Ocena stanja in doseganje okoljskih standardov – Naloge pooblaščenec za varstvo okolja – Načrtovanje ukrepov varstva okolja – Izdelava dokumentov s področja varstva okolja	– Pregled in prevzem zemljišč – Okoljski nadzor integriran v linijo poveljevanja in kontrole – Določila o varstvu okolja v ukazih za organizacijo in izvedbo nalog – Odprava ugotovljenih nepravilnosti – Pristojnosti in odgovornosti za izvajanje nadzora
NEPOTREBNOST IZVAJANJA NADZORA	
– Vojska izvaja samonadzor – Vojska lahko nadzoruje sama sebe – Vojska je sama odgovorna za izvajanje predpisov – Vojska ima svoje nadzorne organe in službe – Nadzor v vojski izvajata Inšpektorat za obrambo in Parlamentarni odbor za obrambo	– Zunanje službe lahko izrekajo ukrepe v nasprotju z notranjo organiziranostjo in delovnim procesom v vojski – Vpliv na opravljanje nalog na obrambnem področju
NEPOTREBNOST IZVAJANJA NADZORA	
– Ni potrebe po nadzoru – Vojska je sama odgovorna za nadzor področja varstva okolja	– Zagotovitev finančnih sredstev omogoča tudi izvajanje ukrepov varstva okolja – Zaupanje v vojaško institucijo nevtralizira potrebo po nadzoru

Stališča poveljnikov so bila večinoma in izrazito naklonjena varstvu okolja med izvajanjem vojaških aktivnosti, kar izraža pozitivno ekološko naravnost ter skladnost z vsebino strateških dokumentov Republike Slovenije in Nata (okoljski vidiki). Pri vprašanju o razumevanju pojma okoljska varnost je 12 ali 60 odstotkov poveljnikov menilo, da je okoljska varnost stanje varnosti naravnega okolja, ki jo zagotavljamo z zmanjševanjem škodljivega vpliva človekove aktivnosti na okolje. Sedem poveljnikov ali 35 odstotkov je menilo, da je okoljska varnost hkrati stanje varnosti naravnega okolja (kot navedeno) in stanje varnosti človeka, ki jo zagotavljamo z zaščito ljudi pred vplivi iz naravnega okolja. Z analizo odgovorov poveljnikov na vprašanje, ali ima Slovenska vojska dovolj razpoložljivih kadrovskih, materialnih in finančnih virov za učinkovito izvajanje predpisov s področja varovanja okolja, smo oblikovali tri kategorije:

1. razpoložljivost kadrovskih, materialnih in finančnih virov;
2. specializiran kader za področje varstva okolja;
3. razmere za izvajanje določil okoljskih predpisov.

Poveljniki so izpostavili primanjkljaj kadra za varstvo okolja, in sicer pooblaščenec ter kadra na vadiščih in v vojašnicah. Neposredno in posredno varstvo okolja je odvisno od zagotovitve finančnih sredstev, naložb v okoljsko vzdržljivejšo infrastrukturo in aktivnosti, na kar Slovenska vojska kot uporabnik nima vpliva. V povezavi s tem izpostavijo pomen zagotavljanja zmogljivosti, in sicer infrastrukture (skladišča, delavnice, perišča, strelišča), energetske učinkovitejše tehnologije, alternativnih virov oskrbe z energijo ter sodobna vozila, kar posredno prispeva k zmanjševanju vplivov na okolje. Obratovanje vadišč in strelišč z vidika varstva okolja namreč zahteva kader, infrastrukturo, oskrbo, stroje, sredstva in opremo, kar je mogoče zagotoviti s finančnimi sredstvi, ki so uravnotežena z viri za uresničevanje osnovnega poslanstva obrambnih sil. Praksa izobraževanja s področja varstva okolja se je izkazala za pozitivno, ker se je povečala tudi ekološka ozaveščenost pripadnikov. Poveljniki prepoznavajo okoljsko vzdržljivejše rešitve, ki vključujejo uporabo omejevalnih in sanacijskih tehnik na vadiščih (presajanje zemlje, zvočne pregrade, cone streljanja ipd.), energetske samooskrbo, ki je prilagojena posameznim vojaškim objektom (vetrne in sončne elektrarne), in celovito okoljsko načrtovanje (naložbe, finančni viri, analize energetske ekonomičnosti). Enote je treba razbremeniti reševanja infrastrukturnih vprašanj in zagotavljanja razmer, da bi se lahko usmerile na izvajanje svojega poslanstva. Racionalizacija vključuje večjo uporabo simulacijskih sistemov (računalniško podprte vaje, sobna strelišča, laserska strelišča, simulatorji vožnje in oborožitvenih sistemov), vadišča (koncentriranje streljanj v krajših združenih terminih, minimaliziranje delne zasedenosti strelišč), administrativne premike (električna vozila, optimiziranje premikov) in ustvarjanje odpadkov (razgradljiva in povratna embalaža).

Nasprotno ostaja odprto vprašanje ekskluzivnosti oziroma izključenosti (angl. *military exemption*) vojaške aktivnosti iz civilne okoljske zakonodaje^{3,4}, katere vsebina je mogoče enostransko interpretirana oziroma ob sprejemanju ali zavrnitvi državnega prostorskega načrta za vadišče Poček ni imela zadovoljive pravne podlage. Navadno tudi pripadniki obrambnih sil zaznavajo, da civilno okolje omejuje vojaške aktivnosti (angl. *civilian encroachment*) (Van Antwerp, 2001; Babcock, 2007; Vogel, 2004) z vplivom na zagotavljanje pripravljenosti. Taka stališča so značilna za obrambne sile, vendar je v praksi navadno odsotna ustrezna utemeljitev, kako in v kolikšni meri okoljska zakonodaja omejuje zagotavljanje pripravljenosti (Government Accountability Office – GAO, 2006). Na uspešno reševanje okoljskih vprašanj vpliva tudi učinkovito komuniciranje z javnostmi. Omejitve uspešne dvosmerne komunikacije namreč izhajajo iz stališč obrambnih sil, da javnost ni zainteresirana, pogostih menjav poveljnikov vojašnic in varnostnih omejitev (Lee Jenni idr., 2015).

Tudi Slovenska vojska se spoprijema z izzivom prilagajanja vojaške aktivnosti, kar izhaja iz okoljske zakonodaje, in z zahtevami civilne družbe, povezanimi z okoljskimi vprašanji. Stališča poveljnikov pri vprašanju, ali bi morala biti Slovenska vojska bolj nepopustljiva glede zahtev civilne družbe za zaščito okolja, saj le tako lahko uspešno uresničuje cilje in naloge, ki so ji določene z zakonodajo, smo združili v tri kategorije:

1. manj popustljiva stališča;
2. uravnotežena stališča;
3. popustljivejša stališča.

Manj popustljiva stališča vključujejo opravljanje z zakonom določenih nalog Slovenske vojske, zagotavljanje razmer, dražje alternative in distanciranje do neutemeljenega nasprotovanja. Uravnotežena stališča vključujejo zmernejša stališča, ki izražajo uravnotežene koristi tako za civilno družbo kot Slovensko vojsko. Gre za iskanje kompromisov med skrbjo za okolje in zagotavljanjem pripravljenosti. Slovenska vojska mora upoštevati civilne in vojaške okoljske predpise ter nalogo opraviti tako, da najmanj vpliva na okolje. Ob povzročitvi okoljske škode je to treba po hitrem postopku oceniti, sanirati ali izplačati odškodnino. Bistveni so transparentna komunikacija s civilno družbo, spoštovanje okoljske zakonodaje, promoviranje dobre okoljske prakse, ohranjanje sodelovanja in ukrepi krepitve

³ Direktiva Evropskega parlamenta in sveta (DEPS, 2004) o okoljski odgovornosti v povezavi s preprečevanjem in sanacijo okoljske škode se »... ne uporablja v zvezi z dejavnostmi, katerih glavni namen je služiti obrambi države ali mednarodni varnosti« (DEPS, 2004, str. 358, 10. točka) kot tudi ne za »dejavnosti, katerih glavni namen je služiti obrambi države ali mednarodni varnosti, niti za dejavnosti, katerih edini namen je varstvo pred naravnimi nesrečami« (DEPS, 2004, 4. člen).

⁴ Določila Zakona o varstvu okolja (2022) se ne uporabljajo »... pri izvajanju nujnih ukrepov obrambe države v skladu s predpisi, ki urejajo obrambo, v času povečane nevarnosti napada na državo, neposredne vojne nevarnosti ter razglašenega izrednega ali vojnega stanja do dneva preklica teh stanj v skladu s predpisi, ki urejajo obrambo« (ZVO-2, 2022, 2. člen). Prav tako določbe v poglavju o odgovornosti za preprečevanje in sanacijo okoljske škode (izključitev uporabe) za neposredno nevarnost ali nastalo okoljsko škodo zaradi »... dejavnosti, katere glavni namen je obramba države ali mednarodne varnosti ali varstvo pred naravnimi nesrečami« (ZVO-2, 2022, 163. člen).

zaupanja. Uspešnost takega pristopa se izraža z nekaterimi dobrimi praksami na vplivnem območju strelišč in vadišč Slovenske vojske in so tudi v korist lokalni skupnosti (prikazne vaje, investicije v lokalno infrastrukturo, informiranje, promocija projektov ki upoštevajo okoljski vidik ipd.).

4 OKOLJSKA ODGOVORNOST VOJAŠKE INSTITUCIJE

Varstvo okolja urejajo konvencije, okoljski sporazumi, evropske okoljske direktive (DEPS, 2004, 2011, 2016, 2018, 2020) in druge direktive, vključno z Direktivo o kazenskopravnem varstvu okolja (DEPS, 2008) ter mednarodno in nacionalno okoljsko zakonodajo, določena dejanja zoper okolje pa so opredeljena z nacionalno kazensko zakonodajo (Kazenski zakonik Republike Slovenije – KZ-1, 2012, 32. poglavje). S kazenskim zakonikom in civilno okoljsko zakonodajo so predpisane tudi nekatere sankcije za kršitelje posameznike ali pravne osebe. V Republiki Sloveniji po pridobljenih podatkih ni kazenskih zadev, v katerih bi bila Slovenska vojska kot pravna oseba obravnavana kot povzročitelj kaznivih dejanj zoper okolje, prostor in naravne dobrine. Poleg tega ni bila opravljena analiza kazenskih zadev, v katerih so kot povzročitelji obravnavane vojaške osebe med opravljanjem vojaške službe za kazniva dejanja zoper okolje (KZ-1, 2012), oziroma analiza izrednih dogodkov v Slovenski vojski, ki so bili evidentirani v povezavi s povzročitvijo okoljske škode. Odgovornosti in naloge poveljnikov oziroma uprave vojašnic s področja varstva okolja so določene s Pravili službe v Slovenski vojski (PSSV, 2009, t. 169, 170, 171), varstvo okolja pa je urejeno s predpisi in akti poveljevanja (PSSV, 2009, t. 210). Pripadniki Slovenske vojske morajo izvajati prežete ukaze, nadrejeni pa skrbijo za dosledno izvajanje aktov poveljevanja, preverjanje njihovega izvajanja in odpravljanje pomanjkljivosti (PSSV, t. 50, 61). Neizvršitev prejetega povelja ali odrejenih inšpekcijskih ukrepov, za katere je pristojna vojaška oseba, po Zakonu o obrambi (2004, 57. člen) pomeni težjo kršitev vojaške discipline. Poleg disciplinske odgovornosti vojaške osebe kazensko odgovarjajo po kazenskem zakoniku Republike Slovenije in odškodninsko po predpisih o odgovornosti za javne uslužbenke (ZObr, 2004, 56. člen).

Slovenska vojska je deklarativno in v praksi okoljsko odgovorna institucija. Izvajanje mirnodobnih vojaških aktivnosti prilagaja določilom civilne okoljske zakonodaje (Zakon o varstvu okolja – ZVO-2, 2022) in internih okoljskih predpisov (Generalštab Slovenske vojske – GŠSV, 2017). Pripadniki Slovenske vojske pri svojem ravnanju spoštujejo vrednote, ki so določene s posebnim kodeksom, pri čemer »... delujejo ekološko ozaveščeno in tako vplivajo tudi na podrejene ter sotovariše« (Kodeks vojaške etike Slovenske vojske, 2009, 11. člen). Republika Slovenija je članica Nata, pri čemer mora tudi Slovenska vojska v mednarodnih vojaških aktivnostih v sodelovanju zavezništvom upoštevati določila doktrinarnih dokumentov s področja varstva okolja (Nato Standardization Office – NSO, 2018), ki jih je Ministrstvo za obrambo implementiralo kot slovenski vojaški standard. Vojaški izobraževalni sistem v programe in učne načrte vojaškega izobraževanja vključuje vsebine iz varstva okolja, s čimer prispeva k višji ekološki ozaveščenosti pripadnikov. V poveljstvih in enotah Slovenske vojske ter vojaškem izobraževanju se uporablja

literatura, in sicer doktrine, učbeniki ter priročniki, ki poleg temeljne vključuje vsebine iz varstva okolja. Zaznavna, deklarativna in dejanska ekološka naravnost Slovenske vojske je pozitivna ter usklajena z Ministrstvom za obrambo. Kljub temu je MO organ, ki načrtuje in dodeljuje finančna sredstva za trajnostne okoljske projekte. Poročila o delu Ministrstva za obrambo od leta 2003 do 2021 (MO, 2024a) kažejo realizacijo nekaterih ukrepov iz varstva okolja (analiza po ključnih besedah narava, okolje, Poček). Med uspešno izvedene projekte spada obnova strelišča Mlake pri Vipavi in letališča Cerklje ob Krki vključno z upoštevanjem standardov varstva okolja, še posebno pa so izpostavljeni okoljski vplivi obratovanja vadišča Poček ter aktivnosti za omejevanje, preprečevanje in blažitev negativnih okoljskih posledic (MO, 2021). Rezultati monitoringa z vzorčenjem in analizami podzemne vode ter sedimenta na vadiščih in streliščih Slovenske vojske po izbranih parametrih ter lokacijah (Eurofins raziskave okolja Slovenija d. o. o., 2023) za leta od 2017 do 2021 in 2023 so objavljeni na spletni strani Slovenske vojske (Slovenska vojska, 2023a, 2023b), na isti spletni strani pa se objavljajo tudi aktivnosti na vadišču Poček. Ministrstvo za obrambo na podlagi sporazumov posameznim občinam namenja finančna sredstva za lokalno infrastrukturo, katere souporabnik je Slovenska vojska (MO, 2020; Občina Postojna, 2023). Resolucija o dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske, ki je najvišji razvojni dokument (Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2040 (ReDPROSV40, 2023)), temelji na Resoluciji o strategiji nacionalne varnosti ter strateških dokumentih Nata in Evropske unije ter vključuje tudi vidik varstva okolja. Med dolgoročnimi cilji razvoja Slovenske vojske sta poleg zagotavljanja obrambnih zmogljivosti in pripravljenosti za obrambo, sodelovanje pri zaščiti in reševanju ob naravnih in drugih nesrečah ter krepitev nacionalne industrijsko-tehnološke baze (ReDPROSV40, 2023). Glavni cilji razvoja v drugem razvojnem obdobju do leta 2040 so zagotavljanje dolgoročne vzdržljivosti delovanja ter obnova in gradnja infrastrukture (namestitev, strelišča, energetska sanacija infrastrukture itn.). Vojaško izobraževanje se posodablja s povezovanjem s slovenskim izobraževalnim sistemom in znanstvenoraziskovalno dejavnostjo ter krepitvijo organizacijske kulture in vojaške etike. Z resolucijo je predvidena tehnološka modernizacija vojaških zmogljivosti, pri čemer bo »... smiselno upoštevan tudi vidik varovanja okolja, kar se bo kazalo predvsem v prizadevanjih po večji energetski učinkovitosti in energetski samozadostnosti Slovenske vojske ter razvoju in uporabi nekaterih tehnoloških rešitev, s čimer se bo povečal prispevek Slovenske vojske k varovanju okolja in zmanjšanju ogljičnega odtisa« (MO, 2023, str. 24). Posodabljanje in vzdrževanje infrastrukture bo usmerjeno v energetske in okoljske prilagoditve ter energetske samozadostnosti (ReDPROSV40, 2023). Osrednje vadišče po resoluciji ostaja v Postojni in bo prilagojeno sodobnim vojaškim potrebam ter okoljskim vidikom. Druga strelišča bodo regijsko enakomerno porazdeljena, pri čemer se bo investiralo v gradnjo notranjih strelišč, vadišč in simulatorjev. Slovenska vojska bo razvijala sistem skladiščenja streliva in minskoeksplozivnih sredstev, ki bo v skladu s standardi zavezništva. Po Srednjeročnem obrambnem programu Republike Slovenije za obdobje od 2023 do 2028 (Vlada Republike Slovenije – VRS, 2023), ki sicer sledi Resoluciji o dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske

vojske, je predvideno sodelovanje slovenske obrambne industrije v nacionalnih razvojnih projektih. Ti vključujejo predvsem energetske področje in okolje, avtonomne in avtomatizirane sisteme, izboljšanje opreme in učinkovitosti vojaka, izvidovanje in nadzor, simulacije in trenažne sisteme, oborožitev in oborožitvene postaje, nadgradnje vozil ter vzdrževanje opreme in bojne tehnike. V poglavju Modernizacija obrambne infrastrukture je poudarjena obnova vojaške infrastrukture (povečanje energetske učinkovitosti, okoljska sanacija, investiranje v obnovljive vire energije), vključno z vojašnicami, skladišči, delavnicami, vadišči in strelišči Poček, Bač ter Apače, gradnja novih objektov in sobnih strelišč v Ljubljani ter Mariboru ter naložbe v simulatorje (VRS, 2023). Kot organ v sestavi Ministrstva za obrambo ima pomembno vlogo tudi Uprava Republike Slovenije za vojaško dediščino (2023). Med drugim izvaja muzejsko dejavnost s področja slovenske vojaške zgodovine in dokumentira razvoj Slovenske vojske, s čimer prispeva k varstvu kulturne dediščine. Temu lahko dodamo prispevek Ministrstva za obrambo k obnovi vsaj dveh objektov kulturnozgodovinskega pomena, in sicer Parka vojaške zgodovine v Pivki (Park vojaške zgodovine, 2023) in objekta Kadetnice v Mariboru (MORSstudio, 2011).

5 PODNEBNE SPREMEMBE IN IZZIVI ZA VOJAŠKO INSTITUCIJO

Republika Slovenija je podpisnica Konvencije Združenih narodov o podnebnih spremembah, ki jo je ratificirala 1. decembra 1995 (United Nations Framework Convention on Climate Change – UNFCCC, 1992), njen cilj pa je stabilizacija koncentracije toplogrednih plinov, ki bi preprečila nevarne antropogene posledice za globalni podnebni sistem. Kjotski protokol (UNFCCC, 1997), ki ga je Republika Slovenija ratificirala 2. avgusta 2002, operacionalizira Konvencijo o podnebnih spremembah s tem, da razvitim državam in državam v tranziciji v tržno gospodarstvo določa cilje redukcije koncentracij toplogrednih plinov, določeno v odstotkih glede na izbrano leto. V nasprotju s predhodnimi je Pariški sporazum (UNFCCC, 2015), ki ga je Republika Slovenija ratificirala 16. decembra 2016, pravno zavezujoč. Države podpisnice sporazuma so se zavezale, da se bodo dejavno lotile zmanjševanja emisij toplogrednih plinov (angl. *nationally determined contributions*) in skozi družbeno in ekonomsko transformacijo izboljšale odpornost (angl. *resilience*) glede posledic podnebnih sprememb. Po določilih Konvencije o podnebnih spremembah tudi Republika Slovenija pripravlja letna poročila o skupnih ustvarjenih koncentracijah toplogrednih plinov v skladu z usmeritvami konvencije (UNFCCC, 2008, 2014), pri čemer podatke prikazuje agregirano glede na vir emisij z upoštevanjem zavarovanja morebitnih ekonomskih ali vojaških podatkov zaupne narave. Po poročilu Republike Slovenije o emisijah za leto 2021 (UNFCCC, 2023) je bila skupna količina toplogrednih plinov, izraženo v kt CO₂ eq, glede na vir oziroma sektor energetika 12,753, kmetijstvo 1,813, industrijski procesi in potrošnja 1,111 ter odpadki 429, pri čemer je najvišji delež predstavljal CO₂ z 81 odstotki. V energetskem sektorju je največja količina emisij, izražena v kt CO₂ eq, nastajala zaradi porabe goriva (12,394), od tega transport (5,205), proizvodnja energije (4,198), industrija in gradbeništvo (1,733) ter drugi sektorji (1,253). Iz agregiranih podatkov letnega poročila Republike Slovenije za leto 2021 torej ni jasen delež emisij toplogrednih

plinov, ki ga na letni ravni ustvari Ministrstvo za obrambo ali Slovenska vojska. Predvidevamo, da največji delež emisij v Slovenski vojski nastaja zaradi energetske oskrbe vojaške infrastrukture in porabe goriva za transport, pri čemer ni znan delež, ki nastaja zaradi operativne energetske porabe. Operativna energetska poraba namreč predstavlja večinski delež celotne porabe v obrambnem resorju (Department of Defense – DoD, 2015). Glede na zvrsti obrambnih sil je bil leta 2014 delež operativne energetske porabe v ameriških obrambnih silah največji v letalstvu s 57 odstotki, mornarici s 30 odstotki in kopenski vojski s 13 odstotki (DoD, 2015).

Obrambne sile 22 držav članic Evropske unije so se leta 2017 večinoma oskrbovale z elektriko iz javnega omrežja (European Defence Agency – EDA, 2020), za ogrevanje pa so pretežno uporabljale plin (50,38 odstotka), kurilno olje (25,07 odstotka), ogrevanje iz lokalnega omrežja (15,29 odstotka) in premog (3,17 odstotka). Za transport so uporabljale letalska goriva (63,12 odstotka), nafto (30,35 odstotka), letalski bencin (5,94 odstotka) in bencin (0,5 odstotka). Evropske obrambne sile so leta 2017 največji del energije porabile za transport (52 odstotkov), ogrevanje (32 odstotkov) in elektrifikacijo (16 odstotkov) (EDA, 2020). Kot je bilo že omenjeno, je treba prepoznati vire, ki ustvarjajo večji del emisij toplogrednih plinov, da bi lahko optimizirali energetske porabe oziroma zmanjšali skupne emisije. Obrambni sektor na poseben način ustvarja emisije toplogrednih plinov in tako nosi del skupne odgovornosti za njihovo redukcijo (Parkinson, 2022). Skupni vojaški ogljični odtis (angl. *carbon boot-print of the military*) je vsota iz aktivnosti, ki vključujejo uporabo vojaških zmogljivosti (Michaelowa idr., 2022). Neposredne emisije, ki nastajajo v vojaških operacijah, infrastrukturi in pri transportu so precejšnje, vendar so nezadovoljivo upoštevane oziroma prikazane v poročilih po določenih Konvencije o podnebnih spremembah, pri čemer ostajajo manj elaborirani podatki o obsegu, količini, sestavi in trendih vojaških emisij (United Nations Environmental Programme – UNEP, 2023; Rajaeifar idr., 2022). Evropska komisija je s strategijo evropskega zelenega dogovora postavila ambiciozen cilj podnebno nevtralne družbe do leta 2050, pri čemer do leta 2030 predvideva do 55-odstotno znižanje emisij (European Commission – EC, 2024). Strategija konkretizira cilje in določa usmerjevalno politiko na področju energetike, gospodarstva, ekologije, kmetijstva, trajnostnega razvoja in drugega (Fetting, 2020). Strategija posega tudi na področje obrambe, in sicer porabe goriva ter energije, varstva okolja ter emisij, pri čemer je izražena potreba po javno dostopnih podatkih o emisijah obrambnih sil in sodelovanju obrambnega resorja v skupnih podnebnih prizadevanjih (Cottrell in Weir, 2023).

Obrambna ministrstva in obrambne sile tako utemeljeno izražajo pomisleke glede prilagajanja okoljskim zahtevam, zagotavljanja energetske varnosti, finančno intenzivnih okoljskih in energetskih naložbah, novih varnostnih tveganjih (občutljivost zelenih tehnologij, zagotavljanje virov, nova kritična infrastruktura), novih kriznih, humanitarnih in reševalnih operativnih nalogah ter zagotavljanju bojne pripravljenosti (Tsetsos, 2021). Prav tako ni pričakovati, da bodo operativne zmogljivosti, ki jih poganjajo fosilna goriva, doživela hitro in popolno preobrazbo (obstoječi način vojskovanja, nova energetska orožja). Čeprav se povečujejo obrambni

izdatki, obrambne sile ostajajo vpliven subjekt, ki lahko prispeva k reševanju nastale okoljske krize, torej podnebnih sprememb, onesnaževanja in izgube biodiverzitete. Varstvo okolja in vojaška aktivnost nista povsem izključujoči dejavnosti. Prav percepcija, da je vojska ne samo »slaba«, temveč še »umazana« (Greenacre, 2024), tudi v gospodarskem sektorju ustvarja motiv za trajnostne rešitve na obrambnem področju, s katerimi se bodo izboljšale predvsem energetska učinkovitost in zmogljivosti ter okoljska dimenzija civilno-vojaških razmerij. Predvsem energetske naložbe predstavljajo priložnost za zmanjšanje emisij in odvisnosti od fosilnih goriv (Van Schaik in Ramnath, 2022). Obrambne sile še vedno veljajo za zelo velikega porabnika virov, onesnaževalca in povzročitelja emisij (Crawford, 2019). Kljub temu prav sinergijski učinek digitalizacije, remilitarizacije (večanje obrambnih izdatkov, vojaške grožnje) in aktualnost dekarbonizacije obrambnih sil predstavljajo priložnost za povečanje učinkovitosti ter promocije vojaške organizacije kot zgled in vodilne institucije. Smo na začetku tako imenovane zelene revolucije, ki jo predstavlja širitev vojaško-okoljskega kompleksa (Light, 2014) in ki sovpada s procesom digitalizacije ter uvajanja umetne inteligence, kot ju predstavita Vuk (2024) in Fedran (2024) ter kot ju je že napovedal Žabkar (2002).

Uresničevanje določil in ciljev Resolucije o dolgoročni podnebni strategiji Slovenije do leta 2050 (ReDPS50, 2021) je naloga vladnih ministrstev in zaveza države. Cilji Republike Slovenije so na trajnostnem razvoju temelječa podnebna nevtralnost, podnebna odpornost, učinkovitost ravnanja z energijo in viri, nizkoogljično krožno gospodarstvo, varstvo okolja ter vključujoča podnebna pravičnost. Iz tega razloga je na svojem področju odgovorno tudi Ministrstvo za obrambo, da bi prispevalo k skupnemu prizadevanju za dosego ciljev podnebne resolucije. Z nacionalnim energetske in podnebnim načrtom (VRS, 2020) so bili že oblikovani cilji (razogljičenje, energetska učinkovitost, energetska varnost, energetski trg, raziskave in inovacije), politike in ukrepi ter analitična osnova za delovanje za krepitev podnebne odpornosti, pri čemer je izražena tudi potreba po medresorskem sodelovanju. Ministrstvo za obrambo si deklarativno in dejavno prizadeva slediti ambicijam evropskega zelenega dogovora. Cilj prizadevanja za tako imenovani zeleni prehod je transformiranje v okolju prijaznejši obrambni sistem in povečanje učinkovitosti obrambnih sil (Šipec idr., 2024). Med drugimi cilji so prispevek k skupnim podnebnim prizadevanjem, ohranitev oziroma povečanje energetske učinkovitosti, zmanjšanje ogljičnega odtisa, energetske sanacije, vpeljava trajnostne mobilnosti, digitalizacija, spodbujanje razvoja in izobraževanja ter povečanje ugleda v javnosti kot zgledna in odgovorna družbena institucija. Na Ministrstvu za obrambo deluje Sektor za energetske učinkovitost in zeleni prehod, ki s svojim delovanjem povezuje področje obrambe, tehnološki razvoj in varstvo okolja, pri čemer upošteva nacionalne okoliščine ter vidik pravičnosti. Med obetavnimi projekti so energetska prenova infrastrukture (varčne zgradbe), nameščanje sončnih elektrarn, energetska mobilnost (izposoja ali souporaba e-vozila) in centralizirano spremljanje oziroma upravljanje energetske porabe (uvajanje standarda ISO 50001). Pri razvojnih projektih je uvajanje pogonskih energentov (vodikova tehnologija) in polnilnih sistemov, platforme s hibridnimi pogoni ter energetske samooskrbne vojaške baze

(Šipec idr., 2024). Izračunavanje ogljičnega odtisa poteka v skladu s standardom ISO 14064-1, pri čemer so podatki predstavljeni glede na skupine aktivnosti MO, ki proizvajajo določene emisije toplogrednih plinov (Mori idr., 2023; Šipec idr., 2024). V povezavi s krepitvijo odpornosti na posledice podnebnih sprememb tudi Ministrstvo za obrambo določa nekatere ukrepe (MO, 2024b). Med drugimi so to uvajanje metodologije zbiranja in merjenja podatkov (vključno s sistemom analiziranja in poročanja o ogljičnem odtisu), podnebno načrtovanje (obveščanje, odločanje), krepitev energetske ozaveščenosti, operativno delovanje (predvidevanje vpliva podnebnih vidikov na delovanje), zagotavljanje odpornih zmogljivosti in procesne prilagoditve (akcijski načrt).

Sklep Civilni nadzor nad obrambnimi silami se kaže tudi skozi okoljski vidik, pri čemer je varstvo okolja regulirano s številnimi okoljskimi predpisi. Ti sicer predstavljajo določene omejitve pri izvajanju nekaterih vojaških aktivnosti, vendar hkrati dejavnik krepitve civilno-vojaških razmerij. Pomembna je namreč ugotovitev, da stališča poveljnikov, predstavnikov lokalne skupnosti in poznavalcev okoljske problematike vojaških aktivnosti v splošnem izražajo skupno stališče o koristi nadzora vojaških aktivnosti na okoljskem področju. Pri tem je pomembno, da je tak nadzor uravnotežen, usmerjevalne narave in upošteva posebnosti vojaške organizacije. Tisto, na kar pripadniki obrambnih sil nimajo vpliva, je namreč narava vojaške organizacije in njenih aktivnosti ter katere naloge so določene z zakonodajo. Poleg tega so vojaki zgolj uporabniki tehnike, opreme, oborožitve in infrastrukture, ki jim je dana v uporabo in jo zagotavlja politični sektor. Civilni nadzor vojaške organizacije se sicer kaže skozi okoljsko zakonodajo in predpise, pri obrambnih silah pa se uresničuje z izvajanjem zahtevanih ukrepov varstva okolja. Menimo, da se z ustreznim pristopom in ravnanjem na področju varstva okolja obrambne sile lahko predstavijo kot kredibilna institucija. Tako namreč prispevajo k ohranjanju in krepitvi strokovne avtonomije, ki je eden izmed elementov demokratičnega modela civilnega nadzora nad obrambnimi silami (Joó, 1996). Tako opozorimo na del odgovornosti civilne družbe, ki ga ima znotraj tega modela (družbeni konsenz o vlogi in nalogah obrambnih sil, sposobnost reševanja družbenih sporov). Na tej domnevi namreč utemeljujemo tudi stališča poveljnikov o manj popustljivi držbi Slovenske vojske do zahtev civilne družbe za zaščito okolja v povezavi z vojaškimi aktivnostmi. Manj popustljiva stališča izhajajo prav iz uresničevanja nalog Slovenske vojske, ki so določene z Zakonom o obrambi, in posledično na zagotovitvi ustreznih razmer za delovanje, ki so ustrezno usklajene z okoljskimi standardi.

Stališča anketiranih pripadnikov Slovenske vojske so pozitivno ekološko naravnana, kar je v skladu z opredelitvijo Nata, ki okoljski vidik integrira v doktrinarno delovanje, in primerljivo z ravno ekološke ozaveščenosti civilne družbe. Visoka raven ekološke ozaveščenosti med pripadniki Slovenske vojske je tudi rezultat vključevanja vsebin s področja varstva okolja v vojaško izobraževanje in načrtovanje ter opravljanje nalog Slovenske vojske. Stališča anketiranih pripadnikov Slovenske vojske in 1. brigade v splošnem izražajo tudi skladnost s stališči poveljnikov enot, ki smo jih intervjuvali. Ugotavljamo razlike v stališčih med anketiranimi pripadniki 1. brigade glede

na status. Vojaki 1. brigade so namreč v primerjavi s častniki statistično značilno bolj prepričani, da so posledice mirnodobnih vojaških aktivnosti, ki jih opisujejo dejavniki energetske-kemični vplivi in omejevanje pravic, bolj ogrožajoče za okolje.

Čeprav ugotovitev v splošnem ne vpliva na povprečno visoko ekološko naravnost pripadnikov Slovenske vojske, pa nakazuje na različnost stališč med častniki in vojaki 1. brigade glede vplivov nekaterih vojaških aktivnosti na okolje. Ugotovitev pojasnjujemo s stopnjo identifikacije z vojaško organizacijo, na kar vpliva percepcija posameznikov, kako civilna družba zaznava Slovensko vojsko (Jakič, 2010), in s ponotranjenjem okoljskih vrednot med pripadniki Slovenske vojske. Ugotovitev je nasprotna pričakovanju, da vojaki podobno opažajo kot častniški zbor, ki velja za najbolj profesionaliziran del vojaške organizacije (Garb, 1995). Ugotovitev kaže na določena prepričanja med vojaki, ki niso usklajena s pričakovanji organizacijske kulture oziroma percepcije med statusnimi razredi, kar lahko izraža delno neenotnost vojaške kulture (Garb, 2019). Če upoštevamo, da je organizacijska kultura v Slovenski vojski še vedno v tranzicijskem obdobju (Jakič, 2010) in da neenotna ter večidentitetna vojaška kultura vpliva na ravnanje posameznikov v vojaški organizaciji (Garb, 2019), velja pomislek o vplivu na uresničevanje deklarativnih vrednot pripadnikov Slovenske vojske (varstvo okolja). To povezujemo z dejstvom, da se Slovenska vojska spoprijema tudi s pomanjkanjem kadra, vključno s tistim, ki opravlja naloge na področju varstva okolja in povezanimi področji oziroma vzdrževanjem, kar lahko vodi v nenamerno opuščanje določenih postopkov, in sicer izvajanje ukrepov varstva okolja, druge prednostne naloge ter prerazporejanje kadra.

Med tako imenovanim zelenim prehodom na trajnostne tehnologije (Tsetsos, 2021; Van Schaik in Ramnath, 2022) in krepitvijo vojaško-okoljskega kompleksa (Light, 2014) se tudi za Slovensko vojsko odpirajo nove priložnosti. Sinergija ekološke ozaveščenosti pripadnikov Slovenske vojske in odločenost obrambne politike za dejavno sodelovanje v podnebnem prizadevanju Republike Slovenije predstavljata dejavnik krepitve ugleda Slovenske vojske kot okoljsko odgovorne institucije. Obrambno ministrstvo uspešno uresničuje nekatere naložbe predvsem na področju energetske učinkovitosti. Da bi lahko ocenjevali napredek (učinkovitost) v skupnem podnebnem prizadevanju, je treba ohraniti javno dostopne podatke o monitoringu energetske porabe, okoljskih vplivov in emisij, ki jih ustvarijo obrambne sile. Vojaška aktivnost je kompleksna in stroškovno intenzivna ter vključuje tudi stroške sistema varstva okolja, ki je prav tako kompleksno področje. V obrambno načrtovanje v miru tako spada tudi uravnoteženo zagotavljanje finančnih sredstev in kadra za varstvo okolja. Povečanje proračunskih sredstev za obrambne namene (nakup vojaške tehnologije) in števila ter obsega vojaških vaj predstavlja povečan vpliv oziroma obremenitve vojaških aktivnosti na okolje. Poleg tega obstaja tveganje, da povečani dobavi vojaške tehnike (vozila, letalniki, oborožitveni sistemi) ne bo sledila gradnja infrastrukture, ki bo ustrezala tudi okoljskim standardom. Naložbe v okoljsko vzdržne infrastrukture hkrati utemeljujemo z operativno zahtevo (vojaški vidik) in z vidika varstva okolja. Naložbe v projekte, ki vključujejo okoljski vidik, predstavlja obliko situacijskega preprečevanja okoljske škode (monitoring, sanacija,

preventiva). Realizacija takih projektov se sicer zavira z dolgotrajnimi postopki kot pri sprejemanju državnega prostorskega načrta za vadišče Poček. V času, ko se Slovenska vojska modernizira in investira v energetske prenovne infrastrukture, največje vadišče Slovenske vojske ni priključeno na električno omrežje (uporaba dizelskih agregatov). Vadišče predstavlja primer neuspešnega upravljanja okoljskega vidika civilno-vojaških razmerij tako za Ministrstvo za obrambo kot lokalno skupnost. Nerešena okoljska vprašanja dolgoročno vodijo v percepcijo lokalne skupnosti in širše javnosti o okoljski nepravilnosti, ki jo povzroča država, ali pa se na okoljskem področju ustvari spor v civilno-vojaških razmerjih, kar lahko vpliva na opravljanje nalog obrambne strukture nacionalnovarnostnega sistema.

Samozaznavanje pripadnikov Slovenske vojske izraža visoko raven ekološke ozaveščenosti, kar v sinergiji z uvajanjem trajnostnih tehnologij in novimi pristopi v kontekstu tako imenovanega zelenega prehoda v brezogljično družbo predstavlja dobro izhodišče za krepitev okoljskega vidika civilno-vojaških razmerij. S finančnimi sredstvi iz obrambnega proračuna trenutno potekajo naložbe v vojaško tehnologijo (nakup oborožitvenih sistemov, oklepni vozila, letalnikov, programskih paketov za simulacije in poveljevanje, opreme) in infrastrukturo (energetska prenova objektov, gradnja novih objektov). Naložbe v okoljsko vzdržljivejšo infrastrukturo vključno s prenovno strelišč predstavljajo priložnost Ministrstva za obrambo oziroma Slovenske vojske za krepitev okoljskega vidika civilno-vojaških razmerij. Pri tem je bistvena tudi dejavna promocija takih projektov, da bi se nevtraliziralo lokalno nasprotovanje, izboljšalo zaupanje javnosti in prispevalo k boljšemu razumevanju družbene vloge Slovenske vojske.

Literatura

1. Arnejčič, B., in Vah, I., 2001. *Civil-Military Relations in Slovenia: Aspects, Factors, Problems*. V: Pantev, P. (ur.), *Civil-Military Relations in South-East Europe* (str. 175–204). Institut für Internationale Friedenssicherung in Institute for Security and International Studies v sodelovanju s PfP-Consortium.
2. Babcock, H., 2007. *National Security and Environmental Laws: A Clear and Present Danger*. *Virginia Environmental Law Journal*, 25, str. 105–156.
3. Bebler, A., 2005. *Civil-Military Relations and Democratic Control of the Armed Forces in Slovenia*. V: Bebler, A. (ur.), *Sodobno vojaštvo in družba*, str. 87–100. Fakulteta za družbene vede.
4. Beck, J. A., Gledhill, M., Schlosser, C., Stamer, B., Böttcher, C., Sternheim, J., Greinert, J., in Achterberg, P. E., 2018. *Spread, Behavior, and Ecosystem Consequences of Conventional Munitions Compounds in Coastal Marine Waters*. *Frontiers in Marine Sciences*, 5(141), str. 1–26. DOI: 10.3389/fmars.2018.00141.
5. Berlak, A., 2016. *Kritična diskurzivna analiza odnosa tiskanih medijev do Osrednjega vojaškega vadišča Poček v obdobju 2000–2015, diplomsko delo*. Fakulteta za družbene vede.
6. Brodnik, U., in Trontelj, M., 2002. *Problematika osrednjega vadišča Slovenske vojske Postojna*. *Bilten Slovenske vojske* 4(2), str. 171–185.
7. Caforio, G. (ur.), 2007. *Cultural Differences between the Military and Parent Society in Democratic Countries*. Emerald Publishing Limited.

8. Center for Public Environmental Oversight, 11. 5. 2024. CPEO Military Case Studies And Reports. <http://www.cpeo.org/milit.html>, 29. november 2024.
9. Cottrell, L., in Weir, D., 2023. EU military greening policies: A review of transparency and implementation. Conflict and Environment Observatory. https://ceobs.org/wp-content/uploads/2023/01/CEOBS-GreensEFA_EU-Military-Greening-Policies.pdf, 9. november 2024.
10. Crawford, C. N., 2019. Pentagon Fuel Use, Climate Change, and the Cost of War. Boston University. <https://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2019/Pentagon%20Fuel%20Use%2C%20Climate%20Change%20and%20the%20Costs%20of%20War%20Final.pdf>, 1. december 2024.
11. Dandeker, C., 1990. Flexible Forces for the Twenty-First Century, Facing Uncertainty Report no. 1. Department of Leadership, Swedish National Defense College.
12. Department of Defense, 2015. 2016 Operational Energy Strategy. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA627624.pdf>, 14. november 2024.
13. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta, 2004. Direktiva o okoljski odgovornosti v zvezi s preprečevanjem in sanacijo okoljske škode, (2004/35/ES, 21. 4. 2004).
14. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta, 2008. Direktiva o kazenskopravnem varstvu okolja (2008/99/ES, 19. 11. 2008).
15. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta, 2011. Direktiva o presoji vplivov nekaterih javnih in zasebnih projektov na okolje (2011/92/EU, 13. 12. 2011).
16. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta, 2016. Direktiva o zmanjšanju nacionalnih emisij za nekatera onesnaževala zraka (2016/2284, 14. 12. 2016).
17. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta, 2018. Direktiva o energetski učinkovitosti (2018/2002, 11. 12. 2018).
18. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta, 2020. Direktiva o kakovosti vode, namenjene za prehrano ljudi (2020/2184, 16. 12. 2020).
19. Druks Gajšek, P., in Mazej Grudnik, Z., 2020. Poročilo o izvedbi vzorčenja in analiz podzemne vode in sedimenta na območju vojaških poligonov Poček in Bač (16.–18. 11. 2020). Eurofins ERICo Slovenija d. o. o. https://www.slovenskavojska.si/fileadmin/user_upload/Slike/O_vojski/Infrastruktura/Vadisca/Monitoring/Monitoring_Pocек_Bac_2020.pdf, 2. september 2024.
20. Druks Gajšek, P., in Mazej Grudnik, Z., 2021. Poročilo o izvedbi vzorčenja in analiz podzemne vode in sedimenta na območju vojaškega poligona Poček (3.–5. 11. 2021). Eurofins ERICo Slovenija d. o. o.
21. Eurofins raziskave okolja Slovenija d. o. o., 2023. Poročilo o izvedbi vzorčenja in analiz podzemne vode in sedimenta na območju vojaških poligonov Poček (20.–21. 10. 2023) in Bač (26.–27. 10. 2023). Eurofins ERICo Slovenija d. o. o. https://www.slovenskavojska.si/fileadmin/user_upload/Slike/O_vojski/Infrastruktura/Vadisca/Monitoring/Monitoring_Pocек_Bac_2023.pdf, 2. september 2024.
22. European Commission. European Green Deal. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en, 29. november 2024.
23. European Defence Agency, 2020. Defence Energy Data 2016 & 2017. <https://eda.europa.eu/docs/default-source/eda-factsheets/2019-06-07-factsheet-energy-defence896bb73fa4d-264cfa776ff000087ef0f.pdf>, 9. november 2024.
24. Feaver, P. D., in Kohn, R. H. (ur.), 2001. Soldiers and Civilians: The Civil-Military Gap and American National Security. MIT Press.
25. Fedran, J., 2024. Umetna inteligenca v vojaškem izobraževanju in usposabljanju. V: Vuk, P., in Fedran, J. (ur.), Inteligenca, inovacije in tehnologija v vojaškem delovanju, str. 81–117. Center vojaških šol.

26. Fetting, C., 2020. *The European Green Deal. European Sustainable Development Network.* https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/ESDN_Report_2_2020.pdf, 13. november 2024.
27. Furlan, B., 2015. *Neučinkovitost vojske kot pokazatelj neustreznosti civilnega nadzora* (2). *Sodobni vojaški izzivi*, 17(3), str. 11–23.
28. Garb, M., 1995. *Koncepti vojaške profesije. Teorija in praksa*, 32(1-2), str. 147–156.
29. Garb, M., 2009. *Divergentno in konvergentno v odnosu med vojsko in družbo. Teorija in praksa*, 46(1-2), str. 105–125.
30. Garb, M., 2019. *Kdo je pravi vojak? Analiza sodobne vojaške identitete. Sodobni vojaški izzivi*, 21-4, str. 15–25. DOI: 10.33179/BSV.99.SVI.11.CMC.21.4.1.
31. Generalštab Slovenske vojske, 2017. *Direktiva št. 14-06: Varstvo okolja v Slovenski vojski.*
32. Government Accountability Office, 2006. *Improvement Continues in DOD's Reporting on Sustainable Ranges but Additional Time Is Needed to Fully Implement Key Initiatives.* <https://www.gao.gov/assets/gao-06-725r.pdf>, 9. november 2024.
33. Greenacre, M., 14. 2. 2024. *European defence industry looks to kickstart its green revolution. Science Business.* <https://sciencebusiness.net/news/green-technology/european-defence-industry-looks-kickstart-its-green-revolution>, 17. september 2024.
34. Harris, P., 2015. *Militarism in Environmental Disguise: The Greenwashing of an Overseas Military Base. International Political Sociology*, 9(1), str. 19–36. DOI: 10.1111/ips.12074.
35. Hewitt, A. D., Jenkins, T. F., Ramsey, C. A., Bjella, K. L., Ranney, T. A., in Perron, N. M., 2005. *Estimating Energetic Residue Loading on Military Artillery Ranges. US Army Engineer Research and Development Center.*
36. Jakič, M., 2010. *Organizacijska kultura in socialne reprezentacije v Slovenski vojski. Fakulteta za družbene vede.*
37. Jeraj, M., Trontelj, M., Djokić, T., in Fajdiga, B., 2009. *Vojska in narava: nasprotnika ali zaveznika? Bilten Slovenske vojske*, 11(4), str. 145–152.
38. Joó, R., 1996. *Who Guards the Guards? A Fundamental Question for Democratic Regimes. V: Joó, R. (ur.), The democratic control of armed forces*, str. 6–12. Chaillot Papers.
39. Lee Jenni, G. D., Peterson, M. N., Katz Jameson, J., in Cabbage, F. W., 2015. *Military Perspectives on Public Relations Related to Environmental Issues. International Journal of Comparative Sociology*, 27(4), str. 353–369. DOI: 10.1080/1062726X.2015.1027770.
40. *Kazenski zakonik (KZ-1 – UPB1)*, 2012, 2015, 2016, 2017, 2020, 2021, 2022, 2023. *Uradni list RS* (50/12, 54/15, 6/16, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 105/22, 16/23).
41. Kiss, Z. L., 1999. *Changes of the Military Mind in Hungary: In the Mirror of Empirical Data. V: Jelušič, L., in Selby, J. (ur.), Defence restructuring and conversion: Sociocultural aspects*, str. 214–273. European Commission, COST Action A10, Directorate-General Research.
42. *Kodeks vojaške Etike Slovenske vojske*, 2009. *Uradni list RS* (55/09).
43. Kogovšek, J., Knez, M., Mihevc, A., Petrič, M., Slabe, T., in Šebela, S., 1999. *Military training area in Kras (Slovenia). Environmental Geology*, 38(1), str. 69–76. DOI: 10.1007/s002540050402.
44. Kogovšek, J., in Petrič, M., 2004. *Advantages of longer-term tracing – three case studies from Slovenia. Environmental Geology*, 47(1), str. 76–83. DOI: 10.1007/s00254-004-1135-8.
45. Kotnik-Dvojmoč, I., 2000. *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav (študi-ja primera Slovenije), doktorska disertacija. Fakulteta za družbene vede.*
46. Kümmel, G., 2002. *The Military and its Civilian Environment: Reflections on a Theory of Civil-Military Relations. Connections: The Quarterly Journal*, 1(4), str. 63–82.

47. Light, S. E., 2014. *The Military-Environmental Complex*. *Boston College Law Review*, 55(3), str: 879–946.
48. Magagula, H. B., 2016. *Land cover change induced by military action: a case study of two South African military training areas*. V: Donaldson, R., idr. (ur.), *Proceedings of Centenary Conference of the Society of South African Geographers*, str: 301–314. *Society of South African Geographers*.
49. Mesec, B., 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. *Visoka šola za socialno delo*.
50. Michaelowa, A., Koch, T., Charro, D., Gameros, C., Burton, D., in Lin, H. C., 2022. *Military and Conflict Related Emissions: Kyoto to Glasgow and Beyond*. *Perspectives Climate Group*.
51. Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, 2020. *Ministrstvo za obrambo bo sofinanciralo izgradnjo novega Gasilsko reševalnega centra Postojna v višini 252.000 evrov*. <https://www.gov.si/novice/2020-11-26-ministrstvo-za-obrambo-bo-sofinanciralo-izgradnjo-novega-gasilsko-resevalnega-centra-postojna-v-visini-252-000-evrov/>, 17. september 2024.
52. Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, 2021. *Varstvo okolja na vadišču Poček je pomembna naloga Slovenske vojske*. <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/varnost-za-vse/vlaganja-v-slovensko-vojsko/varstvo-okolja-na-vadiscu-pocek-je-pomembna-naloga-slovenske-vojske/>, 17. september 2024.
53. Ministrstvo za obrambo, 2023. *Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2040 (ReDPROSV40)*. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MO/Dokumenti/resolucija40_brosura.pdf, 17. september 2024.
54. Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, 2024a. *Letna poročila o delu Ministrstva za obrambo za obdobje od 2014 do 2022*. <https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-obrambo/javne-objave/dokumenti/>, 17. september 2024.
55. Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, 2024b. *Dolgoročne usmeritve za povečanje odpornosti proti podnebnim spremembam*.
56. Mori, M., Drobnič, B., idr., 2023. *Izračun ogljičnega odtisa Ministrstva za obrambo*. *Končno poročilo*. *Fakulteta za strojništvo*.
57. MORStudio, 2011. *Kadetnica v Mariboru – obnova* (video). <https://www.youtube.com/watch?v=hOp-eJSVpEU>, 7. september 2024.
58. Nato Standardization Office, 2018. *Joint NATO doctrine for environmental protection during NATO-led military activities (STANAG 7141)*.
59. North Atlantic Treaty Organization, 2019. *NATO Encyclopedia. Environment – NATO's stake*. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/1/pdf/2019-nato-encyclopedia-eng.pdf, 17. oktober 2024.
60. Občina Postojna, 2023. *Dokument št. 03201-4/2023, z dne 10. 5. 2023*. <https://www.postojna.si/objava/763375>, 7. september 2024.
61. *Park vojaške zgodovine*, <https://www.parkvojaskezgodovine.si/>, 1. september 2024.
62. Parkinson, S., 2022. *Comparing official UK statistics for military greenhouse gas emissions*. *Scientists for Global Responsibility*. <https://www.sgr.org.uk/sites/default/files/2022-01/SGR-tech-paper-Comparing-official-UK-stats-for-military-GHGs-final.pdf>, 3. oktober 2024.
63. Petkovšek, A. S., Kugonič Vrbič, N., Finžgar, L., Šešerko, M., Glinšek, A., Bole, M., Druks Gajšek, P., Petrič, M., Kogovšek, J., Jelenko, I., Košir, P., Čarni, A., Marinšek, A., Šilc, U., Zelenik, I., Tome, D., Božič, G., Levanič, T., Kraigher, H., in Pokorný, B., 2009. *Pehotna strelišča kot dejavnik tveganja za okolje s poudarkom na ekološki sanaciji pehotnega strelišča na vojaškem poligonu Poček (M3-0213)*. *ERICo Velenje, Inštitut za ekološke raziskave*.
64. *Pravila službe v Slovenski vojski*, 2009. *Uradni list RS (84/09)*.

65. Rajaeifar, M. A., Belcher, O., Parkinson, S., Neimark, B., Weir, D., Ashworth, K., Larbi, R., in Heidrich, O., 2022. Decarbonize the military – mandate emissions reporting. Armed forces have a massive carbon footprint that is absent from global accounting. *Nature*, 611(7934), str. 29–32. DOI: 10.1038/d41586-022-03444-7.
66. Rodríguez-Artiles, J. F., Pérez-Zabaleta, A., in Labeaga-Azcona, J. M., 2019. Effects of noise emitted by military aircraft on housing close to an air base: the case of Gando air base (Spain). *Revista Internacional de Contaminacion Ambiental*, 35(1), str. 207–221. DOI: 10.20937/RICA.2019.35.01.15
67. Resolucija o Dolgoročni podnebni strategiji Slovenije do leta 2050 (ReDPS50), 2021. Uradni list RS (119/21).
68. Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2040 (ReDPROSV40), 2023. Uradni list RS (35/23).
69. Shields, P., 2015. Civil-military relations. V: Berman, E., Bearfield, D. A., in Dubnick, M. J. (ur.). *Encyclopedia of Public Administration and Public Policy*, 3rd Edition, str. 564–569. Routledge.
70. Skalny, A. V., Aschner, M., Bobrovitsky, I. P., Chen, P., Tsatsakis, A., Paoliello, M. M. B., Djordević, A. B., in Tinkov, A. A., 2021. Environmental and health. Hazards of military metal pollution. *Environmental Research*, 201, str. 1–9. DOI: 10.1016/j.envres.2021.111568.
71. Slak, M., 2019. Varnost na vojaških vadiščih, streliščih in poligonih Slovenske vojske. *Vojaškošolski zbornik*, 14, str. 62–85.
72. Slovenska vojska, 2023a. Skrb za okolje. <https://www.slovenskavojska.si/o-vojski/infrastruktura/skrb-za-okolje/>, 7. september 2024.
73. Slovenska vojska, 2023b. Vadišče Poček. Obvestila in napovedi za aktivnosti na osrednjem vadišču SV Postojna. <https://www.slovenskavojska.si/o-vojski/infrastruktura/osrednje-vadisce-sv-postojna/>, 7. september 2024.
74. Služba za strateško komuniciranje Ministrstva za obrambo, 2021. <https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-obrambo/o-ministrstvu/sluzba-za-stratesko-komuniciranje/>, 19. september 2024.
75. Strgar, T., 2004. Varstvo okolja in Slovenska vojska. *Vojaškošolski zbornik*, 3, str. 9–36.
76. Sujetovienė, G., in Česynaitė, J., 2019. Assessment of Toxicity to Earthworm *Eisenia fetida* of Lead Contaminated Shooting Range Soils with Different Properties. *Bulletin of Environmental Contamination and Toxicology*, 103, str. 559–564. DOI: 10.1007/s00128-019-02695-x.
77. Šipeč, R., Kravcar, S., Osterc, I., in Vasilevski, L., 2024. Dejavnosti Ministrstva za obrambo Republike Slovenije na področju zelenega prehoda: energetska učinkovitost in zeleni prehod v oboroženih silah. V Vuk, P., in Fedran, J. (ur.), *Inteligenca, inovacije in tehnologija v vojaškem delovanju*, str. 139–158. Center vojaških šol.
78. Tsetsos, K., 2021. Armed forces and the European Green Deal, 23. Metis Institute for Strategy and Foresight. https://metis.unibw.de/assets/pdf/metis-study23-2021_02-eu-green_deal-screen.pdf, 7. oktober 2024.
79. Trontelj, M., 2005. Varstvo okolja v vojašnicah in drugih objektih Ministrstva za obrambo. *Bilten Slovenske vojske*, 7(2), str. 85–102.
80. United Nations Environmental Programme, 2023. Emissions Gap Report 2023. <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/43922/EGR2023.pdf?sequence=3&isAllowed=y>, 18. september 2024.
81. United Nations Framework Convention on Climate Change, 1992. United Nations Framework Convention on Climate Change. https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf, 3. september 2024.
82. United Nations Framework Convention on Climate Change, 1997. Kyoto Protocol. <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop3/107a01.pdf#page=24>, 3. september 2024.

83. *United Nations Framework Convention on Climate Change, 2008. Kyoto Protocol Reference Manual.* https://unfccc.int/resource/docs/publications/08_unfccc_kp_ref_manual.pdf, 3. september 2024.
84. *United Nations Framework Convention on Climate Change, 2014. Revision of the UN-FCCC reporting guidelines on annual inventories for Parties included in Annex I to the Convention (FCCC/CP/2013/10/Add.3, 31. 1. 2014).* <https://unfccc.int/resource/docs/2013/cop19/eng/10a03.pdf>, 3. september 2024.
85. *United Nations Framework Convention on Climate Change, 2015. Paris Agreement.* https://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf, 3. september 2024.
86. *United Nations Framework Convention on Climate Change, 2023. GHG data from UN-FCCC. Slovenia.* https://di.unfccc.int/ghg_profiles/annexOne/SVN/SVN_ghg_profile.pdf, 3. september 2024.
87. *Uprava Republike Slovenije za vojaško dediščino, 2023. O upravi.* <https://www.gov.si/drzavni-organi/organi-v-sestavi/uprava-za-vojasko-dediscino/>, 1. oktober 2024.
88. *Van Antwerp, R. L., 2001. Encroachment Impacts on Army Installations and How to Deal with Them. Federal Facilities Environmental Journal, 12(2), str. 19–32. DOI: 10.1002/ffej.1002.*
89. *Van Schaik, L., in Ramnath, A., 2022. A European Green Deal Policy Brief for militaries to strengthen Europe's Defence. Clingendael Institute.* <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2022-04/PB%20A%20European%20Green%20Deal.pdf>, 7. september 2024.
90. *Vlada Republike Slovenije, 2020. Celoviti nacionalni energetski in podnebni načrt Republike Slovenije.* https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/nepn/dokumenti/nepn_5.0_final_feb-2020.pdf, 19. september 2024.
91. *Vlada Republike Slovenije, 2023. Srednjeročni obrambni program Republike Slovenije 2023–2028, 13. oktober 2024.* https://www.gov.si/assets/ministrstva/MO/Dokumenti/SOPR_2023-2028_sprejet.pdf, 13. oktober 2024.
92. *Vogel, C. M., 2004. Military readiness and environmental security – can they co-exist? Real Property, Probate and Trust Journal, 39(2), str. 315–355.*
93. *Vuk, P., 2024. Vpliv digitalizacije na vojaško delovanje, poveljevanje in odločanje. V: Vuk, P., in Fedran, J. (ur.), Inteligenca, inovacije in tehnologija v vojaškem delovanju, str. 49–80. Center vojaških šol.*
94. *Zakon o obrambi (ZObr), 2004, 2015, 2020. Uradni list RS (103/04, 95/15, 139/20).*
95. *Zakon o varstvu okolja (ZVO-2), 2022, 2023, 2024. Uradni list RS (44/22, 18/23, 78/23, 23/24).*
96. *Žabkar, A., 2002. Oborožene sile in izzivi tretjega tisočletja. Vojaškošolski zbornik, 1, str. 23–41.*

e-mail: silvo.grcar@student.um.si
ORCID: 0009-0000-0670-4656

e-mail: andrej.sotlar@um.si
ORCID: 0000-0001-8678-4958

e-mail: katja.eman@um.si
ORCID: 0000-0002-1519-822X